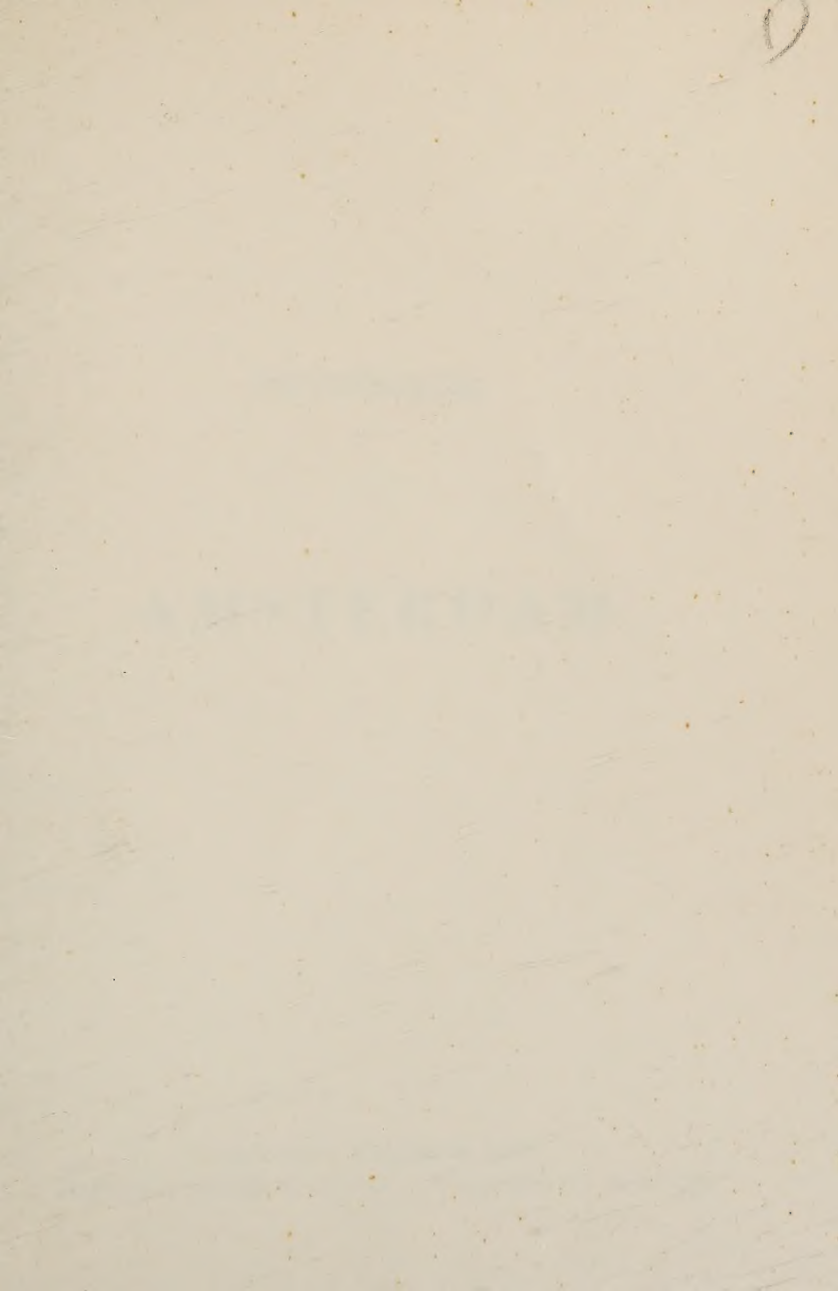

PHYSIOLOGIE
VAN
AMSTERDAM

Te Amsterdam, bij
LEEPEL & BRAT.

1844

Digitized by the Internet Archive
in 2025

PHYSIOLOGIE

VAN

AMSTERDAM

HERDRUK VERZORGD DOOR

MINERVA BOEKUITGAVEN - ZANDVOORT AAN ZEE

PHYSIOLOGIE

VAN

AMSTERDAM,

DOOR

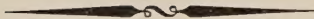
EEN' AMSTERDAMMER.

Geïllustreerd door *J. C. Fuchs*.

Dese blaade verthoonen claer,
Hoe dat die wareldt is gang raer,
Ende hoe elck lant ende stadt
Syne wysheyt ende dwaesheyt hadt.

CLAES VERREES.

die groote Stadt van Amsteldam.

Te Amsterdam, bij

LEEPEL & BRAT.

1844.

VOORWOORD BIJ DE HERDRUK

Het 26e jaarboek van het Genootschap „Amstelodamum” bevat een kort, maar interessant artikel van de hand van P. L. van Eck Jr. over de „Physiologie van Amsterdam”, een boekje van ruim 150 bladzijden dat in 1844 te Amsterdam verscheen bij Leepel & Brat en dat wij hierbij in herdruk aanbieden. De oorspronkelijke tekeningen zijn van L. C. Fuchs.

De „Physiologie van Amsterdam” is volgens de titel geschreven door „een Amsterdammer”. Van Eck bewees dat de schrijver Jan de Vries is, die verschillende romans schreef alsmede onder het pseudoniem L. van Eikenhorst: de 4 delen „De Verborgenheden van Amsterdam”. Deze opvatting wordt in een artikel van Mr. H. F. Wijnman (34e jaarboek Amstelodamum) bestreden door o.m. te verwijzen naar een uittaling van de Vries zelf die in het oppositieblad Asmodée verklaarde dat hij zich nimmer aan het schrijven van physiologieën had bezondigd.

Het momenteel zeer zeldzame boekje was destijds geschreven in navolging van enkele typisch Haagse uitgaven die begonnen waren met de publicatie van Dr. W. J. M. Jonckbloet: „Physiologie van Den Haag door een Hagenaar”. Dit boekje werd gevolgd door z.g. aanvullingen van andere auteurs. Indien destijds de dagbladkolommen ruimere mogelijkheden hadden geboden tot het opnemen van ingezonden stukken, zouden wellicht de reacties op de Haagse Physiologie via de courant naar buiten zijn getreden. Nu werden het kleine boekjes.

Maar ook Den Haag kan zich niet op originaliteit beroepen.

Daarvoor moeten we naar Frankrijk waar in de jaren 1840 tot 1845 een groot aantal boekjes verschenen in het formaat „duo-decimo”, eenvoudig maar leuk geïllustreerd, en waarvan de schrijvers de onderwerpen gezocht hadden uit het dagelijks leven.

Personen, beroepen, gebeurtenissen werden in korte schetsen uitvoerig, maar vaak ironisch beschreven.

Men krijgt een tijdsbeeld.

Het boekje heeft zich in 1844 in een grote kopers- en lezerskring mogen verheugen maar critiek bleef niet uit. Nog in het jaar van uitgave verscheen een „Physiologie van den Echten Amsterdammer, over de Physiologie van Amsterdam door een „Amsterdammer”. Dit uit 16 blz. bestaande geschrift was eigenlijk een „open brief” aan de schrijver van de „Physiologie”.

De brieveschrijver neemt geen blad voor de mond wanneer hij bericht: „Zonder één greintjen talent van den Haagschen Physiologist te bezitten, hebt gij hem op de kinderachtigste wijze nageaapt, en Uzelf ter bespotting Uwer Lezers, Stadgenooten en Uwer deels mislukte deels geïdealiseerde Karikaturen, prijs gegeven. Maar enfin! gij wildet eens aartig, eens geestig en lief zijn, en, om Uwe aartigheid en geestigheid en liefheid eens te doen uitkomen, zette gij U neder, en lapte een Physiologie van Amsterdam te samen; met de meeste oppervlakkigheid — met de meeste platheid, — met de onverstandigste keuze van navolging, en met de verstgaande beginselloosheid. — „Lapte”, zeg ik; want in Uw boekskén heerscht nóch belangrijkheid van onderwerp, nóch éénheid, nóch orde, nóch studie, nóch heldere diepte, nóch Godsdienstzin, nóch wijsgeerige strekking. En wát vindt men nu daartegen? Hiér een matte straal van gebrekkige waarheid, die met geweld verkregen is, en dus hinkende ten voorschijn treedt; en dáár de grofste, ongerijmdste ónwaarheid; hiér de brutaalste verwatenheid, en dáár de ergstelijke domheid. Uw boekje heeft razend veel weg van een bedelaarsdeken: beter weet ik het waarachtig niet te karakteriseeren.”

Zou het een eigentijdse uitgave zijn, dan zou het opnemen van een gedeelte van de brief de belangstelling wellicht in ongunstige zin kunnen beïnvloeden. Na bijna 125 jaren kunnen wij deze zaken echter anders bezien, vandaar dat wij deze gegevens, ontleend aan bovenvermeld artikel, gaarne ter inleiding aan deze „Physiologie” meegeven.

HOOFDSTUK I.

*Zonder opschrift, hetwelk de lezer,
indien hem zulks plezier doet,
als eene inleiding kan beschouwen.*

„Ware ik Amsterdammer, voorzeker ik had u bezongen:

Wonderweelde van ons dagen,

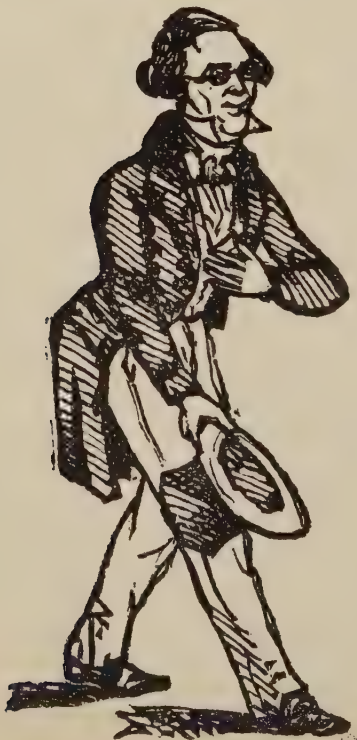
Veen vol steenen, sack vol goud!

U en uwe huizen en geldzakken en eenmaal magtige burgemeesters, uwen zoölogischen tuin en uwe leuteroeffeningen,” aldus sprak de Schrijver van de Physiologie van den Haag; doch aangezien Zijn edele het ontzettende geluk niet ten deel viel van noch in Amsterdam geboren te worden, noch kennis genoeg van deszelfs inwoners, en gebouwen, en gebruiken, en oneindig veel dingen meer te bezitten, om eene Physiologie van die stad, die tot vervelens toe, door al wat *prangen* op *wangen* kan doen rijmen, bezongen is geworden, was het hem onmogelijk eene taak op zich te nemen, waartoe hij oneindig meer ge-

schiktheid bezit dan *hij*, die thans buigende, en heel nederig, als schrijver voor het publiek optreedt.

„Er is maar één Amsterdam!” dat hoort men van alle kanten, wanneer men des zomers Cleef of andere plaatsen, werwaarts zich de Amsterdammers voor hun vermaak begeven, bezoekt, en daar alles laken, alles bij de stad vergelijken,

Waar eens hun wiegje stond.

Er is maar één Amsterdam! In hoe verre zulks geographisch waar is, wil ik thans niet onderzoeken, evenmin als dat ik hier iets wegens de geschiedenis mijner geboortestad wil nederschrijven; wie van dit alles iets weten wil, verwijs ik naar *Wagenaar* langwijziger nagedachtenis.

Amsterdam dan, om toch iets te zeggen, is gelegen tusschen den Amstel en het IJ, wordt door grachten doorsneden, die eene alles behalve aangename reuk opleveren en de huizen met eene donker groene kleur beschilderen, en over welke grachten hooge steenen sluizen liggen, die medewerken tot de spoedige dégradering der koetspaarden tot sleepersknollen en het leven dier arme beesten verkorten.

Amsterdam is de zetel des handels, wat Rotterdam ook bluffen moge. Dáár hoort men niets anders, namelijk te Amsterdam, dan van *transacties*, *realisaties* en *bankroeten*. De Amsterdammer is tot koopman geboren, tot andere dingen is hij weinig geschikt. Ziet den Amsterdamschen koopman, den makelaar, den kantoorbediende, den kruijer, den kantoorlooper; met welk eene drukte, met wat al gewoel verdringen zij elkander in de donkere Kalverstraat en in de nog donkerder stegen, die naar de beurs leiden, wanneer de beursklok luidt.

Ziet die vlugge vrolijke jonge heeren, die 's morgens ten negen ure zich naar hunne kantooen spoeden;

met welk eene drift loopen zij elk, die hen in hunnen weg ontmoet, bijna omver. Dan is de Amsterdammer in zijn element, op zijne regte plaats; brieven schrijven, wissels incasseren, handel drijven, zietdaar de drijfveêren, die den Amsterdammer in beweging brengen.

Hetgeen eene akademiestad voor den student en eene garnizoensplaats voor een' officier is, dat is Amsterdam voor den koopman.

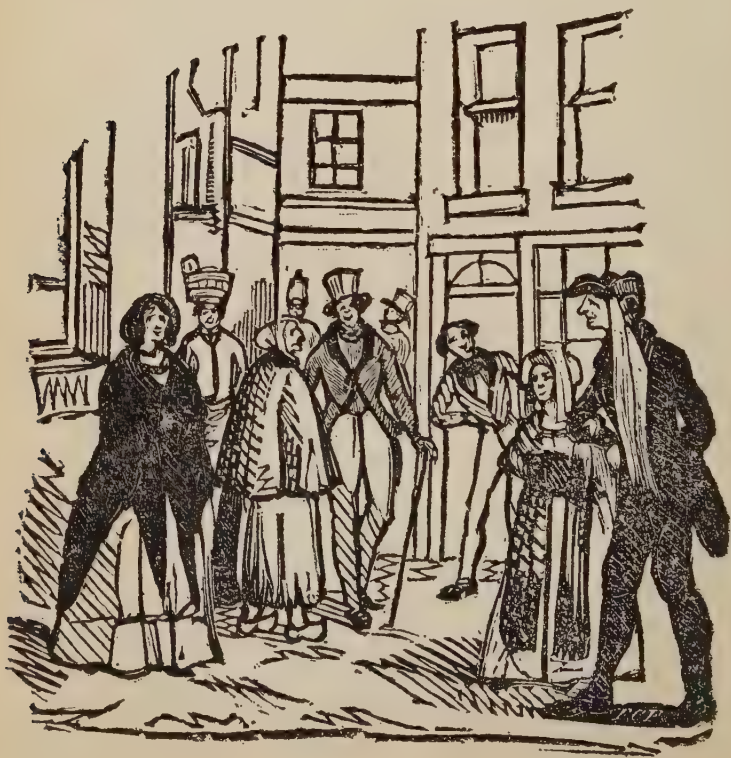
Ziet daarentegen den Amsterdammer, die, omdat hij een neef van den Gouverneur, of een naastbestaande

van den Burgemeester is, of zich met de kamenier van mevrouw, de echtgenoot van een lid van den Edel achtbaren Raad, in den echt begeven heeft, tot den rang van ambtenaar verheven is. Ziet hem ten tien ure langzaam naar zijn bureau heên kruipen, waar hij reeds ten negen ure zijn moest. Ziet hoe langzaam hij zijne parapluï, het gewone wapen van den onvervalschten ambtenaar, in een hoek van het bureau nederzet, zijn' zwarten rok uit- en den kantoorjas aantrekt. Ziet met welk eenen tegenzin hij zijn' lessenaar opent, zijn werk te voorschijn haalt, en — de pen opvat om te arbeiden — vraag excuus, den tijd van werken acht hij nog niet daar. Met eene ijskoude bedaardheid neemt hij het Handelsblad, daarna de Haarlemmer- en eindelijk de Staats-Courant, niet om zich met besluiten, ontwerpen, en zoo voorts bekend te maken, maar om te zien, wat er in de opera in den Haag gegeven wordt. — Eindelijk, Goddank! slaat het twaalf uren; na nog een kwartiertje over weêr en wind, Prof. *des Amorie van der Hoeven*, de Salon de Variétés, de Suikerfabriek van *de Bruin* en het jongste bankroet gesproken te hebben, begint hij te werken, want men dient toch wel iets voor de zestien honderd gulden te doen, die men jaarlijks verdient, trekt wil ik zeggen.

Festina lente, deze spreuk heeft den ambtenaar steeds voor oogen, en zoo al zacht voortknutzelende

wordt het één uur, als wanneer de koffij en de broodjes komen, die met deftige bedaardheid, het kenmerk van al wat in Holland ambtenaar is, gebruikt worden, waarna het weldra vier uren slaat; en die vier slagen schijnen den ambtenaar te *begeesteren*, zoo als eene ridderorde de redactie van het Handelsblad. Hij springt op, kleedt zich, ijlt naar een

koffijhuis en leeft, beweegt zich, want de arbeid is geëindigd:

De zaalge tijd van rust is daar,

zoo als *Zubli* zaliger doet zingen, in zijn vervelend tooneelstuk *Gesner*, waarin *Engelman* zoo onnatuurlijk zijn rol vervuldt. Vergelijk deze flaauwe waterachtige schets van den ambtenaar bij hetgeen ik zoo even van den koopman zeide, en gij zult mij toegeven, dat ik waarheid sprak, toen ik zeide, dat de Amsterdammer dan eerst regt op zijne plaats is, wanneer hij handel en niet dan handel drijft!

Ziedaar in veel woorden weinig of niets over Amsterdam en de Amsterdammers gezegd; meer konde of mögt ik hier niet neder schrijven, daar ik mij ten doel gesteld heb in de volgende bladen eene Physiologie van Amsterdam en de Amsterdammers te geven, zonder mij aan orde of regel te binden, in één woord, alles door elkander.

Wie Maus en dreck und Koriander.

HOOFDSTUK II.

De Willemspoort.

Als gij met den spoorwagen te Amsterdam komt, ontwaart uw oog een lomp gebouw, dat door een toeval daar schijnt nedergeworpen te zijn, — dat is de *Willemspoort*. — Vroeger stond daar een meesterstuk van vroegere bouwkunst, de Haarlemmerpoort, eene poort rijk aan geschiedkundige herinneringen, eerwaardig om derzelve oudheid en schoone bouwde. Een paar eeuwen lang reed het voorgeslacht, dat in of uit de stad wilde, deze poort door, toen het nakroost dien doorgang ongemakkelijk, ja gevaarlijk begon te vinden, en — de val van de Haarlemmerpoort was daar!

Dichters beklagden zich over deze heiligschending, en sloopers braken het hechte metselwerk af! Toen zag men eenen geruimen tijd niet dan puinhoopen, en straatslijpers, die naar die puinhoopen keken; en op de plaats waar vroeger de Haarlemmerpoort stond, schuttingen, kruiwagens en eene hulpbrug, zoo

als men nog eene hulpbeurs, eene hulpvischmarkt en een' hulpschouwburg telt!

Eindelijk, na met de gewone langzaamheid, waarmede men Nederlandsche wetboeken maakt, plannen ontworpen, commissien zaâmgesteld en aanbestedingen gedaan waren, verrees er na eenige jaren dat gebouw, dat er thans staat, en hetwelk de bewondering van

de buitenluî en den medelijgenden glimlach van de vreemdelingen afperst.

Doch het was den eezamen Amsterdammer niet vergund terstond die poort door te gaan. De held van Waterloo, Hasselt, Leuven enz., onze tegenwoordig

regerende koning, de monteering hervormer, de ridderlijke Willem II. werd plegtig uitgenoodigd, het eerst door die poort te rijden; en toen was het, bij die heuchelijke gebeurtenis, dat die poort den naam van *Willemspoort* ontving, als of wij aan eene Willemssluis niet reeds genoeg hadden. Zoude er daarom, om dit gewichtige voorval te vereeuwigen, een uurwerk op die poort geplaatst zijn, zoo geheel verschillende met dat, wat op de oude Haarlemmerpoort

prijkte? Vroeger was het de wijzer, die koning der klok, die het uur aanwees. Die wijzer was dus dat, waarop zich de oogen van hen rigtten, die weten wilden hoe laat het was. Thans staat de wijzer roerloes, onbewegelijk stil en het is de wijzerplaat, die ronddraait. —

Wijdt het dus niet den wijzer, wanneer de klok vóór of ná loopt; de wijzer is onschuldig, de wijzer staat daar, als onder curateelen gesteld, als een doeniet, als een iets, dat men missen kan, dat men alleen nog toelaat, omdat het zoo hoort, omdat men aan een' wijzer gewoon is geworden. De wijzerplaat alleen is verantwoordelijk en houdt zich misschien daarom altijd half schuil. Misschien zouden er lezers zijn, die in deze onze aanmerking eene hatelijkheid op de verantwoordelijkheid der ministers en op..., o nog zooveel meer zouden meenen te zien, en wij willen niet hatelijk zijn.

HOOFDSTUK III.

De Kalverstraat na tienem.

De finale is afgespeeld, onder een woest handgeklap valt het gordijn, de voorstelling is geëindigd en de opgetoogene menigte verlaat de schouwburgzaal op het Leidsche plein. En geen wonder dat de menigte opgetoogen was. Men had Victor Hugo's drama, *Angelo*, na dezelve een weinig door de overzetting verminkt te hebben, ten tooneele gevoerd. *Roobol* had gebruld en geschreeuwd, Mevrouw *Koning*, madame *Albert* nagevolgd en *Peters* zijn spel overdreven. Daarna was er een ballet opgevoerd, verward en onbegrijpelijk zoo als alle balletten van den Heer *Voitus Verhammen*, en de laatste decoratie was zoo schitterend, zoo oogverblindend als het genie van den Heer *E. de Vries*, in staat is te scheppen. — Onder de opgetoogene schaar dan, die den schouwburg verliet, behoorde Adolf. Hij wikkeld zich in zijne almaviva, en stapte met deftige schreden de Leidschestraat over, om zoo door de Kalverstraat zijne woning te

bereiken. Adolf was twee en twintig jaar, bezitter van een middelmatig vermogen, geestig en met een goed uiterlijk begunstigd. Hij had zich als schrijver reeds eenigen naam verworven, en het vaderland koesterde groote verwachting van hem. Het vaderland mag veel van een' schrijver verwachten, dat een schrijver echter zoo wijs zij, niets van het vaderland te hopen!

Adolf's hart was gevoelig voor de liefde, voor die reine liefde, welke vele niet kennen, maar welker oorsprong hemels is; hij beminde geene blonde Anna's, geene zwartoogige Agatha's, zoo als de Haag-sche Typen auteur ons die schetst, of geene Lorette Marie, die Mijnheer van *Dommel* in verrukking bragt! Hij kende de liefde, wulpsche wellust was hem vreemd. Welk een wonder, twee en twintig jaren en dan nog onschuldig, en dan bewoner van eene groote stad! Maar Amsterdam is den Haag niet, de jongelû hebben daar zoo vele slechte voorbeelden niet voor oogen!

In de Kalverstraat, tusschen den Heiligen weg en de Osjessluis, trad hem een meisje terzijde, en lispte hem zacht en naauwelijks hoorbaar, „bonsoir!” toe.

Het meisje droeg eenen geruiten mantel, een' strooijen hoed met fluweel lint, gekleurde laarsjes en eene boa om den hals.

„Bonsoir!”

Adolf stapte door. De anders zoo levendige Kalverstraat had een eenigzins doodsch aanzien gekregen; de meeste winkelkasten waren gesloten en het licht in de meeste magazijnen uitgebluscht.

„Bonsoir!”

Adolf verhaaste zijnen tred.

„Maar hoor dan toch eens,” lispte weder de stem. — Adolf bleef een oogenblik staan, en op dit zelfde oogenblik hadden een paar halfzijden handschoenen zijne handen gegrepen, en in die handschoenen staken de kleine handen van het meisje met den geruiten mantel.

„Maar hoor nu eens.”

„Welnu,” zeide Adolf.

„Ga eens mede!” — Op dit oogenblik werden zijne handen teeder gedrukt en zagen hem een paar schoone blaauwe oogen van onder den kleinen hoedluifel aan.

„Nee, ik heb geen tijd, ik moet voort, bonsoir!”

„Maar hoor dan eens, een oogenblikje, ik moet u iets zeggen — neen in ernst, ik heb u een paar woorden te spreken.”

„Kom, kom.”

„Nee, op mijn woord van eer!” roept het meisje en ligt met koddige gebaren de hand op het hart.

Het meisje was schoon, was waarlijk schoon. Adolf, door het wellustige ballet opgewonden, vond haar

misschien nog schooner dan ze werkelijk was. Hij stiet haar dus niet met geweld van zich af, hij

trachtte zich zacht van haar los te rukken, maar zij had onder de almviva haren arm om zijn' middel

geslagen en trok hem alzoo lagchend het Spui op — en toen, toen zag men beide eenige oogenblikken fluisterend spreken, daarna sloegen zij eene naauwe straat in en traden eene woning binnen, zoodanig eene, als de auteur van de Physiologie van den Haag op bladzijde 99. van zijn werk beschrijft.

En wie was hij, wie was zij? — Wie *hij* was, weet gij reeds. Hij bad dagelijks: „leid mij niet in verzoeking” hij zocht het gevaar niet, wetende dat die het gevaar zoekt er in zal omkomen, neen, maar het verderf vloog hem tegen en hij bezweek! En wie was *zij*? Zij was geenszins een meisje in volslagene onwetendheid opgebracht, of die reeds van hare kindschheid af aan kwade voorbeelden voor oogen had gehad. Neen, hare ouders waren brave, werkzame, Godvruchtige lieden; zij hadden hunne dochter, hun eenigst kind, onderwezen wat de Schepper van het schepsel wil, haar het goede voor oogen gehouden, haar gesmeekt, met tranen in de oogen gesmeekt, het regte effene pad der deugd niet te verlaten, en zij zelve had de deugd lief gekregen en die bemind; maar naauwelijks zestien jaren oud, begon de lust tot opschik en pracht haar hart te ontvlammen, zij zag hoe schitterend eenige harer vriendinnen gekleed waren, zij bezat geene middelen, om zich die kostbaarheden aan te schaffen, waarnaar haar hart dorstte; het arme modewerkstertje, zij wilde hare wenschen bevredigd

zien, tot welken prijs dan ook! Eene harer vriendinnen nam haar mede op eene wandeling na tien ure in de Kalverstraat, en van dien avond af dagteekent haar val. Zij zonk al dieper en dieper, de schaamte week van haar, en wat zal het einde van hem, wat het einde van haar zijn? — Wanneer hij van wellust tot losbandigheid vervoerd wordt, van losbandigheid tot armoede en van armoede tot misdaad, zullen dan de wetten hem vrij spreken, omdat zij toelieten, dat men hem ten val, ten verderve sleepte? Er zijn vele wetten, die de misdaad straffen, waarom zijn er dan geene om dezelve te voorkomen?

De Kalverstraat levert na tien ure des avonds een tooneel op, dat weinig voor de zedelijkheid van Amsterdam pleit. Een talrijke drom diep gevallen wezens, die met hunne schande winst doen en met hunne reeds lang verflenschte bekoorlijkheden woekeren, zweven als helsche geesten, loerende op buit, als dames en dienstboden vermomd, rond. Onbeschaamd drijven zij daar hunnen handel, terwijl de politie zorg draagt, dat zij in dit hun eerlijk bedrijf niet worden gestoord. Oude zondaars sluipen daar rond, met begeerlijke blikken de vruchten aanstarende, die zij niet meer kunnen plukken. De Kalverstraat is des avonds na tien een gevaarlijke weg. Velen hebben daar den eersten stap op het pad der ondeugd gezet, velen zijn daar begonnen, om op het schavot te ein-

digen. Verlaten wij de Kalverstraat, die des daags schittert en verblindt door pracht en luister, maar des nachts eene plaats is waar *Paul de Kock* zich *à son aise*, in zijn element zoude bevinden, doch waar de Hollander, die nog liefde voor deugd en goede zeden koestert, niet te huis behoort.

HOOFDSTUK IV.

De Pantoffel-Parade.

Als het ritslend loover dort
En de nachtwind scherper wordt,

verlaten de rijke inwoners van Amsterdam hunne buitenverblijven; het seizoen is voorbij, het wordt te koud om op eenen zodenbank naar de voorbij varende trekschuiten en rijdende diligances te staren, of met witte zomerjassen door de dorpen te slenteren en zich door de dorpelingen te laten bewonderen, of — doch ik zoude gewis mijne lezers vervelen, indien ik hun verhalen wilde, hoe de patriciërs zich des zomers op hunne buitenverblijven vervelen, en zich toch willen wijs maken, dat zij zich bijzonder *amuseren*. De Schouwburgen worden geopend, de concerten nemen een aanvang. De zaal van Cassino, in het altijd te huurstaande gebouw op den Kloveniersburgwal, wordt tot ontvangst van de *premiers* in gereedheid gebragt; de maand November, met deszelfs buien, is daar! Thans naar Amsterdam, thans zich aan de vermaken overgegeven, die de Hoofdstad zoo ruim-

schoots aanbiedt. De winter is geen onaangenaam jaargetijde voor hen, die het vermogen bezitten, om aan deszelfs gemakkelikheden deel te nemen. Over die gemakkelikheden zullen wij nader handelen, thans willen wij ons bezig houden met eene kleine schets te geven van hetgeen wij aan het hoofd dezes hoofdstuks hebben vermeld.

Te zien en gezien te worden, ziedaar een type van geluk voor velen. Om te zien en gezien te worden, vullen zich de Loges van den Italiaanschen opera, van den Franschen Schouwburg en wij wenschten ook te kunnen zeggen, de zaal van den Schouwburg op het Leidsche Plein, die ten onregte den naam van *Stads Schouwburg* draagt.

Om gezien te worden, meer dan om te hooren, pakt men zich des Vrijdags avonds op de ongemakkelijke banken van de concertzaal van *Felix Meritis*. O! om gezien te worden, doet men nog oneindig veel meer. En toch, vraag het der lieve Schoonen of onlieve maar met vederen en diamanten versierde Mevrouwen, waarom zij de Schouwburgen, den opera bezoeken, of zij daar komen om gezien te worden? Allen zullen zij u een ontkennend antwoord geven. Maar een iets is er, dat maar al te luide tegen haar getuigt, waarvoor zij geen voorwendsel kunnen vinden, namelijk hare doellooze wandelingen langs eene gracht, volstrekt niet tot wandelplaats ingerigt, en

die al die ongemakkelijkheden en gebreken bezit, welke eene wandelplaats volstrekt niet bezitten moet. Er is eene gracht te Amsterdam, de Keizersgracht geheeten, eene zoogenoemde deftige gracht, met prachtige gebouwen, pakhuizen, voor welke het zelfs bij het schoonste weder morsig is, met bakkers winkels op de hoeken der straten en stallen voor slepers, wier voertuig bijna altijd den wandelaar in den weg staat. Vroeger was deze gracht en de Heerengracht de uitstekende plaats, waar al wat fashionable was, woonde. Geen winkel werd er geduld en geen ambachtsman zoude het durven wagen, *daar* te wonen. Thans echter zijn die tijden vervlogen; onder den wijschen titel van *Magazijn*, treft men er menigen winkel aan, en aan vele deuren leest men namen, waaronder de woorden *Meester Metselaar en Makelaar* of *Mr. Timmerman* prijken, of liever te lezen staan.

Deze gracht doorsnijdt bijna geheel de stad, en begint aan den Amstel, om aan de Brouwersgracht te eindigen; en om dezelve geheel langs te wandelen, heeft men ten minste ruim een half uur noodig. Langs deze gracht, en wel uitsluitend dat gedeelte van dezelve, hetwelk zich tusschen den Amstel en de Leliestraat bevindt, ziet men des winters, bij goed weder, tusschen twee en half vijf ure eene talrijke menigte menschen onder de ontbladerde boomen wandelen, allen zoo prachtig uitgedoscht, als hunne

finantiën of het crediet, dat zij bij de modemaakster of den kleêrmaker hebben, zulks toelaat. Vooral des Zondags vertoont zich deze wandeling, bekend onder den naam van *Pantoffel-Parade*, in vollen luister. „Hebt gij lust mij op dezelve te vergezellen, komaan dan, het is twee ure, zet uwen hoed op, en vooral uwe handschoenen aangetrokken, en... om 's hemels wil! wat wilt gij daar doen?”

„Een sigaar aansteken.”

„Zijt gij dwaas! gij zoudt u daardoor den haat en de billijke verachting van alle wandelaars en wandelaresen op den hals halen, en zelfs de kantoorbedienende, die met een frac aan en een rotting onder den arm daar wandelt, zoude u voor eenen gemeenen kerel aanzien, niettegenstaande uw rok betaald is, en hij niet weet, hoe zijn frac van de drie honderd gulden, die hij jaarlijks verdient, betaald zal worden; niettegenstaande gij in de *Doelen* dineert, en hij zich in eene afgelegene buurt aan eene portionstafel voor weinige stuivers voedt of meent te voeden, en 's morgens in de Gravenstraat zijn kleintje witbitter drinkt, terwijl gij uw madera met een beschuitje in *Doctrina* nuttigt. Zie zoo, zijt gij thans gereed, leg nu uwen arm in den mijne, en zachtens voort gestapt.”

„Wat eene menigte! men zoude denken, dat er eene kerk of komedie uitging, en..... maar, waar wilt gij heen?”

„Wel, naar de walkant, wij loopen thans aan de hui-
zenzij, en dat staat zeer gemeen.”

„Maar wij zullen daar niet kunnen voort komen.”

„Zulks is ook niet noodig, men loopt hier niet, men
kruipt hier, beste vriend! Als gij loopend wandelen
wilt, ga dan naar de Plantaadje of het Park, schoone
wandeldreven, oneindig veel aangenamer dan hier,
maar geen *bon ton*. Ha! daar komen de kennissen.”

„Meent gij die beide jonge dames, met die satijnen
manteltjes met bont omzoomd, die hoedjes met vede-
ren en.....”

„Ja, met al dat fraais; ik zal u zeggen, wie dat zijn.
Het zijn de beide zusters L., wezens, die niets bezit-
ten en eens in de veertien dagen vleesch eten, om
bont en mantilles te kunnen dragen. Hun vader was
een timmerman, die te eerlijk was geweest, om zijne
dochters veel te kunnen nalaten. Thans wonen zij
beiden op ééne kamer van veertig gulden, zijn van
den vroegen morgen tot laat in den nacht met het
vervaardigen van handwerken bezig, die in het *Ver-
koophuis voor vlijtige en eerlijke armoede* worden
verkocht, zij ontzeggen zich zelfs de noodwendig-
heden des levens, om maar mooi te kunnen zijn, en
dus op de Pantoffel-Parade te wandelen.”

„Ziet gij daar die reeds bejaarde dame met die beide
jonge meisjes, alle drie naar den laatsten smaak ge-
kleed? Het is Mevrouw van G. met hare beide doch-

ters. Zij is de weduwe van eenen ridmeester en bezit niets anders dan haar pensioen. De beide dochters zijn ook zoo jong niet meer als zij schijnen, de eene is zeven en twintig en de andere loopt reeds naar de dertig. Reeds sedert tien jaren wandelen zij hier geregeld, wanneer het weder zulks toelaat; 's zomers

huren zij buiten een paar kamers, wandelen, lezen romans onder de boomen, spelen op de guitarre, zingen in de maneschijn, rijden op ezels en maken boe-

zelaartjes voor behoeftige kinderen; 's winters zitten zij in de loge van den Italiaanschen opera, laten hare zakdoek vallen over den rand van de loge, krijgen flaauwten in de Fransche kerk, galloppeeren in Casino en wandelen hier. In één woord, zij doen alles, wat wel opgevoede meisjes veroorloofd is te doen om eenen man te krijgen, in staat om hun shawls en diamanten te koopen, en de schulden van mama te betalen, en voor de opvoeding van hun broertje, die naar de kadettenschool moet, zorg te dragen.”

„En dat lieve, schoone jonge meisje, dat daar aan den arm van dien bejaarden heer, waarschijnlijk haren vader, komt aanwandelen, kent gij die ook?”

„Gewis, het is de heer *de G.*, een zeer rijk koopman, en dat lieve schoone jonge meisje, dat daar aan zijnen arm wandelt, is niet zijne dochter, maar wel zijne vrouw; terwijl die jonge officier, die zoo druk met den heer *de G.* in gesprek is, de neef van mevrouw is. Het knappe dienstmeisje, glimmende van frischheid, is de kindermeid, en het bleeke, ziekelijke schepseltje is de telg, gesproten uit de gelukkige echtvereeniging van Mijnheer en Mevrouw *de G.*”

„Toen Mevrouw *de G.* nog eene jonge jufvrouw was, kwam de Heer neef veel bij papa en mama aan huis, en waarschijnlijk waren beide een gelukkig of niet gelukkig echtpaar geworden, indien of de luitenant of de jonge jufvrouw in staat geweest waren,

de benoodigde som te storten, zonder welke het geen officier geoorloofd is, het geluk van den echt te smaken. Dit niet zoo zijnde, gaf de jonge jufvrouw eindelijk aan de smeeking van den bejaarden koopman gehoor en werd mevrouw *de G.* De neef deelde in het geluk, waarin thans zoo vele dappere verdedigers des vaderlands deelen, dat is, hij werd op non-activiteit gesteld, en in zijne plaats een ander geplaatst, de neef van eenen gedecoreerden hoogen ambtenaar. Mevrouw *de G.* ontfermde zich zijner, nam hem in haar huis, en betaalt nu zijne partijen billart en kleintjes madera in *de Munt*, terwijl de Heer *de G.* hem altijd zijn tractement voorschiet, welke voorschotten reeds zoo hoog geloopt zijn, dat, indien de Heer *de G.* die terug eischt, de luitenant wel in veel hooger rang in activiteit dient gesteld te worden, om aan dien eisch te kunnen voldoen. De Heer *de G.* zal echter zoo onbillijk niet zijn; hij heeft in den luitenant een' huisvriend gevonden, die, wanneer de jicht hem te veel kwelt, met mevrouw wandelt, naar schouwburgen en concerten gaat. En Mevrouw, o! zij zoude van dien neef niet kunnen scheiden, al was het alleen daarom, dat haar en de Heer *de G.'s* kind, zoo bijzonder veel op dien neef gelijkt." „Het jonge paartje, dat daar vlug en dartel door de menigte heêndringt, zijn twee gelukkigen, die voor een paar dagen zijn *geëngageerd*. Zij bevinden zich

thans hier om met hun geluk te bluffen, om de wereld te toonen, dat zij *geëngageerd* zijn! Men heeft menschen op de wereld, die al met zeer weinig gelukkig zijn.”

„Minder gelukkig is het paar, dat gij thans ziet naderen. Die dame met hare zijden kleederen, gouden ketting en rijke sieraden, die trotsch als een paauw daar henen stapt en brutaal om zich heên staart, als wilde zij zeggen: *hier ben ik, en wijk voor niemand*, was vroeger keukenmeid bij eenen ouden rijken Heer, die, zijne wettige erfgenamen vergetende, haar voor gedane diensten zijn geheel vermogen naliet. Zij huwde daarna met eenen advocaat zonder praktijk, die wat al te los te Leyden geleefd had, en daar de nalatenschap van zijne ouders, van eenen rijken oom en eene oude nicht verbillard, verjoold en verjouwd had. Door dit huwelijk draagt zij thans den titel van mevrouw, vergezeld haren echtgenoot overal, verliest hem nimmer uit het oog en dwingt hem op de *pantoffel-parade* te wandelen, om met haren gouden ketting, haar bont en vederen, en vooral om met haren jongen man te pronken, en trotsche blikken te werpen op die wandelaars, die zij vroeger bedienen moest. Men zegt, dat haar echtgenoot nimmer de bede vergeet: „*verlos ons van de booze.*” ”

„Van dien eleganten jongen heer, die daar zoo trotsch en fier zijn paard laat stappen, valt niets anders te

zeggen dan dat hij het niet zoude wagen, te voet op de *pantoffel-parade* te verschijnen, uit vrees, dat deze of gene hem om verschuldigde gelden zoude aanspreken, hoewel hiervoor weinig reden bestaat, want iedereen, die op de *pantoffel-parade* wandelt, gevoelt zich te deftig, te groot, dan dat hij daar over zaken zoude spreken. Om echter alle onaangenaamheden voor te komen, rijdt de jonge heer, laat zijn paard springen, opdat niemand hem zoude *durven* naderen, en verzoent daardoor het hart zijner schuldeischers, die zich bijzonder vereerd gevoelen, wanneer een heer te paard in het publiek hunnen groet beantwoordt.”

„Die troep jongeheeren, welke daar arm in arm komen aankuijeren, zijn kantoor- en winkelbedienden, die geen geld hebben om hunnen vrijen tijd in een koffijhuis door te brengen, en dus van deze gelegenheid gebruik maken om op eene deftige en niets kostende wijs zich te amuseren. Van die drommen jonge dametjes zal ik u niets zeggen. Gij ziet aan hare schalksche blikken, dat zij daar rondwandelen om zich te doen bewonderen, om met de kleeding van anderen den spot te drijven, en door dat lonken en lagchen het hart van u en mij te veroveren. Wat zegt gij van deze vrijstermarkt?”

„Dat ik blijde zal zijn, als wij het eind van deze wandeling bereikt hebben.”

„Maar dan keert men langs denzelfden weg terug.”

„Om 's hemels wil, neen! Ik ben dit tooneel der dwaasheid moede, en kan mij niet begrijpen hoe het mogelijk is dat menschen, zoo door hunnen rang, hun talent of vermogen van het algemeen onderscheiden en boven hetzelfde verheven, zich doelloos aan de aanmerkingen van elken onbescheidene bloot geven, hoe

zij lust kunnen gevoelen zich te mengen onder het getal gekken en fatten, onder jonge meisjes, wier blikken zeggen: pluk mij, pluk mij! schaamteloze, eerlooze, diepgevallene wezens met kanten voiles, zijden kleederen en vederbossen: doch op wier gelaat maar al te duidelijk *Cubiculum locandum* te lezen staat.”

„Gij wilt dus nu reeds de *pantoffel-parade* verlaten, en het is pas half vier? Eerst omstreeks vijf ure is de *parade* afgelopen.”

„Nee, geen oogenblik langer. Ik verlang naar een glas madera en een manilla sigaar. Ik walg van dit tooneel van armoede en grootheid, van rijkdom en blinkende ellende.”

HOOFDSTUK V.

Het Paleis.

Bijna elke vreemdeling, die te Amsterdam komt, staart eenige oogenblikken het voormalige Stadhuis, thans *Paleis*, op den Dam aan en treedt hetzelfde dan binnen, om dit zoogenaamde wereldwonder te bezien, zoo als men een huis doet, dat te huur is. Vreemdelingen zien soms meer dan de inwoners zelve, en men mag veilig vaststellen, dat er van de vijftig vreemdelingen, die de hoofdstad bezoeken, veertig zijn, die het paleis inwendig bezigtigen, en dat er van de tweemaal honderd duizend inwoners, naauwelijks vijftig duizend deze koninklijke woonstede van binnen hebben gezien.

Dit prachtige hardsteen en gebouw, welks wedergade men niet veelvuldig aantreft, verdient in den volsten zin des woords de algemeene bewondering. Dat gebouw staat daar als een gedenkteken van vroegere bouwkunde, als een bewijs hoe men toen het prachtige, grootsche en indrukwekkende met het eenvoudige,

dige, nuttige en doeltreffende wist te vereenigen. Vergelijk eens de werken van lateren tijd bij dit prachtige paleis, (helaas! waarom geen stadhuis meer?) en gij zult ten opzichte van onzen roem als bouwkunstenaars met den zangzieken doctor *Heye* kunnen uitroepen:

Zij zijn voorbij, die gouden dagen,
Die gulden tijd, hij keert niet weêr. (*)

Eene beschrijving van dit gebouw te geven zoude vervelend zijn, wij maakten alleen melding van hetzelfde, omdat wij meenden zulks te moeten doen. Vergenoeg u dus *si placet* met het weinige, dat wij thans laten volgen.

Oorspronkelijk werd dit kunstgewrocht tot een stadhuis gebouwd, waardig eener stad als Amsterdam. In de gewelven van dit stadhuis werd de wisselbank gehouden, en voor den voorgevel werden de boosdoeners opgehangen, geradbraakt, gegeeseld en gebrandmerkt, ten bewijze van de waakzaamheid der regering, en tot groot vermaak van hen, die er vermaak in vinden, om hunnen evenmensch regterlijk te zien vermoorden, of onteeren tot beneden het rede-looze vee.

(*) Mogt er in deze aanhaling eenen misslag gevonden worden, genade dan, lezer! wij hadden den moed niet, de gedichten van den *vir doctissimus* meer dan eens te lezen.

In dit gebouw vergaderden de deftige Burgemeesters, die dikwijls niets anders bezaten, dat edel achtbaar genoemd konde worden, dan hunne groote paruiken en zwarte toga's. Daar was het, dat vader *Hooft* werd toegejuicht in den tijd, toen de goede Hollanders de weelde niet meer dragen konden, waarvoor het dankbaar nakroost, dat vol bewondering op der vaderen deugd blijft staren, nu nog boeten moet. Daar was het, dat de Amsterdamsche jeugd Zondags 's morgens het kleinste stuivertje kwam zoeken van het kunstige inlegwerk in den marmeren vloer van de groote zaal, het firmament voorstellende. In dit paleis was het, dat *Napoleon* en daarna *Louis Buonaparte* hun verblijf hielden, nadat de regtbank, de Burgemeesters en alle Edel Achtbare, en Groot Achtbare, en Zeer Achtbare, en Edel Gestrenge, en Zeer Gestrenge mannen met al hunnen aanhang dit Stadhuis verlaten hadden, om in het voormalige Prinsenhof weg te kruipen, waar al dat Achtbare en Edel Gestrenge en Wel Edele nog te vinden is. Daar was het, dat diezelfde mannen voor den Franschen keizer en den opgedrongen koning laaghartig, kruipend boogen, die zulks later voor *Willem I* deden. Daar was het, waar *Willem I*, na de bevrijding van het vaderland, zijn verblijf hield op stads kosten, wanneer hij tweemaal in het jaar een paar dagen het lieve Brussel, of het toen op verre na zoo fraai niet gevonden wordende 's Gravenhage,

konde verlaten, om Amsterdam met zijne hooge tegenwoordigheid te vereeren, dat Amsterdam, dat steeds zoo innig aan het huis van Oranje verknocht is, zoo als de vlaggen bewijzen, die er op 's konings verjaardag waaijen, de vaderlandslievende daden der turfdragers bij de intogt der prinsen, na den tiendaagschen veldtogt en nog ontelbare bewijzen meer. Daar gaf *Willem I* audientie aan iedereen, die zijne belangen den koning had voor te dragen, en al was het alleen om de welwillendheid waarmede Neêrlands eerste koning hen, die tot hem naderden, ontving, en de gemakkelijke wijs, waarop hij tot zich naderen liet, verdient zijn naam in zegenend aandenken te blijven. Daar is het, waar onze thans regerende koning, wanneer hij, even als zijn vader, in Amsterdam vertoeft, zijn verblijf houdt. Daar worden dinées, soupées gegeven en *bals*, als wanneer men op het firmament danst! Van uit dit paleis was het, dat onze ridderslijke koning zich met deftigen stap naar de Nieuwe Kerk begaf, om aldaar als Neêrland's tweede koning gehuldigd te worden. Op dat smalle ijzeren balcon, dat wij nu maar eens balcon willen noemen en zich voor het paleis bevindt, was het, dat hij, de inhuldiging volbragt zijnde en, na alvorens zich door het raam begeven te hebben, dat de toegang verleent, vergezeld door de door hem zoo teeder bemind wordende gade in koninklijke praal met veldmaarschalks

epauletten en eene hooge pluim zich aan het volk vertoonde en vriendelijk knikte, en zijne gemalin in hermelijn, dat volgens het schrijven van eenen nijdingen bontwerker, geen echt hermelijn was, gedoscht, even vriendelijk neeg; terwijl de slippers van hun vorstelijk gewaad door menschen, wat zeg ik, door edelen gedragen werden, die niemand der buitenstaande zien konden, omdat de toegang tot een

gansch ander einde was daargesteld als voor eenen koning, die zich na de huldiging in alle zijne heerlijkheid aan het oog des volks vertoonen wil. Ziedaar in weinige woorden, weinig van het paleis gezegd. Hoe zoude er ook veel te zeggen zijn van een gebouw, dat bijna altijd onbewoond is, en als eene donkere massa, als een duistere onheilspellende steenklomp te midden van licht en leven, vrolijkheid en gewoel, eenzaam en verlaten dáár staat, terwijl eene schildwacht lusteloos en bewust van zijne doelloosheid voor en achter dit trotsche gebouw slentert, reikhalzende, dat het fraaije klokkenspel het uur verkondigt, waarop hij zal worden afgelost.

HOOFDSTUK VI.

De Beurs en eenige gebouwen.

Wanneer de straatslijper, die niets te doen heeft, en voor wien het nog te vroeg is om naar een koffijhuis te gaan, want hij is geen minnaar om in een vertrek te zitten, dat geschrobt wordt, waar de ramen, niet-tegenstaande het winter is, op eenen kier staan, en de tafels gewreven, de lampenglazen schoon gemaakt worden, en stofwolken van onder den schuiver uit het billartlaken opstijgen, wanneer hij dan in zulk een *landerig* oogenblik het postkantoor voorbij wandelt, zult gij hem altijd de plaats zien oploopen, om naar de brieven te turen, die men niet heeft kunnen bezorgen, omdat diegenen nergens te vinden waren, aan wie gemelde brieven waren geadresseerd. Met de meeste oplettendheid, hoewel hij nooit brieven ontvangt of schrijft, spelt hij de namen, en vindt met groote letters op sommige dier brieven het latijnsche woord *Ubi* geschreven, hoewel het zeer waarschijnlijk is, dat zij, die er dat woord op schreven, zulks meer

uit gewoonte deden, dan wel, dat zij de juiste betekenis van dat woord kennen. Dit woord wil echter niets anders zeggen, dan: *waar? waar zoo? op welke plaats?* En zoude het nu den vreemdeling, die, na uren lang de stad doorkruist te hebben, om de beurs te zoeken, ten kwade te duiden zijn, wanneer hij eindelijk vroeg, *Ubi?* De *Beurs*, mijn goede vriend! is sedert eenige jaren afgebroken, en op de plaats, waar deze handelstempel eenmaal stond, bevindt zich een plein, door eene lage muur omgeven, hetwelk veel overeenkomst met een kerkhof heeft. Dit Plein is het excersitieveld van eenige honderden straatjongens, en draagt den naam van *Rembrandtsplein* naar het beeld van den grooten schilder, dat er *niet* opstaat. De oude *Beurs* werd bouwvallig verklaard en toen met eenen even onverwachten spoed verlaten, als Willem de Eerste kroon en scepter neder lag. Eene houten loods werd in der haast midden op den Dam opgeslagen, en met den naam van *Hulpbeurs* bestempeld. Daar is het, dat de kooplieden sinds eenige jaren des winters bevrozen en des zomers versmelten. In deze akelige, tochtige, zenuw- en zinkingziekten aanbrengende loods, ziet men Amstels achtbren handelsstand, tusschen drie en vier ure des middags, elkander verdringen en handel drijven: in een gebouw, waarin *Blanus* zich zoude schamen zijne voorstellingen te geven. Is het geene schande, dat de Regering der stad, die

bij 's Konings inhuldiging zoo veel aan illuminatiën, decoratiën en de hemel weet wat al meer, ten koste lag, die den Prinsen bij hunne huwelijken aanzienlijke geschenken aanbood, geene zorg droeg, dat den kooplieden, die hechte bolwerken van den Staat, een voegzamer verblijf werd aangewezen? Om daar lijdzaam en geduldig te wachten, tot dat hunne nieuwe handelstempel met gewone langzaamheid voltooid zal zijn? — Van de nieuwe *Beurs* willen wij thans niets zeggen, omdat dezelve nog niet voltooid is; zoo veel is zeker, dat deze tempel van onzen hedendaagschen handel op geene rots gebouwd is, want reeds eenmaal storteden deszelfs fondamenten in. Nu wij toch over handel handelen, willen wij vlugtig eenige gebouwen vermelden, met handel en scheepvaart in betrekking staande. Op Kattenburg vindt men de zoogenoemde *Lands-Werf*, waar iedereen zien kan, hoe de scheepsbouw eenmaal in Amsterdam bloeide en zulks thans niet meer doet. Het *Entrepôt-dok*, tot bloei des handels opgericht, hoewel de handel meerder bloeide, toen er geen *Entrepôt-dok* was. De *Nederlandsche Handel-Maatschappij*, die, tot bevordering van algemeenen bloei en van welvaart, den zeehandelaars voordeel en winst als van voor den neus wegkaapt. De *Kweekschool voor de Zeevaart*, waar de kweekelingen de zeilen leeren reven, in den mast klimmen enz., op een schip, dat onbewegelijk stil ligt,

dat hun de handen verkeerd doet staan, wanneer zij zich op een schip bevinden, dat wezenlijk zeilt; en eindelijk het collegie *Zeemanshoop*, eene dier nuttige, heilzame inrigtingen, welke niet meer worden daargesteld. Over de gebouwen aan kunsten en wetenschappen gewijd, zullen wij later handelen. Wij willen dit hoofdstuk besluiten met eenige aan liefdadigheid gewijde gestichten en zoogenoemde Godshuizen op te noemen. Het *St. Pieters Gasthuis* in, en het *Buiten-Gasthuis* buiten de stad, verdienen allen lof. In het eerste worden allerlei zieken opgenomen en medicijnen gratis uitgedeeld, in het laatste sluiten men de krankzinnigen op. Het *Burger-Weeshuis*, waar de kinderen altijd in maskerade loopen, half zwart en half rood. Hier was het, dat *J. C. J. van Speyk* werd opgevoed, om wiens heldendood te ver-eeuwigen, de dames zwart en rood gekleurde kledjes droegen, en eene graftombe en een vuurtoren is opgerigt. Het *Diaconie-Weeshuis* en de weeshuizen der andere gezindheden, en de verschillende gezindheden in Amsterdam zijn *legio*. Om van de andere gebouwen, waardige gedenkteeken van den goeden geest en de milddadigheid onzer voorvaderen te spreken, zoude dit hoofdstuk, dat voor een vervelend hoofdstuk reeds lang genoeg is, al te lang maken. Wij willen dus alleen maar het grootste noemen, namelijk het *Diaconie-Oude-Mannen- en Vrouwenhuis*, staande op

den Binnen-Amstel, waar eenige honderden hulpbehoevende ouden van dagen kost en huisvesting erlangen. Achter dit gebouw bevindt zich een uitgestrekte wel aangelegde tuin, waarin te wandelen voor de oude lieden bij uitstek gezond zoude zijn; doch zulks geschiedt niet, dienende deze tuin tot wandel- en lustplaats van dominé's, en dominé's vrouwen, en dominé's kinderen, en rijk gewordene bakkers of kaarsenmakers, die met den hoogen titel van *diaconen* prij-

ken; welk eerwaardig gezelschap men des zomers tegen zes ure daar kan vinden thee drinken, terwijl de oude mannen en vrouwen de eer mogen genieten van uit de vensters den ontzettenden luister van punthoeden, zwarte rokken en kanten kornetjes te bewonderen, en tevens kunnen gadeslaan, hoe de lieve jeugd, spruiten, gesproten uit de gelukkige of ongelukkige echtvereenigingen, van wel-eerwaarde zeer geleerde heeren met weleerwaardige dominé's jufvrouwen, en achtbare broederen diaconen met deftige diaconessen, de bloemen met baldadige hand afplukken, wier geuren te smaken, den ouden van dagen niet veroorloofd wordt, en den tuin als in eene wildernis herscheppen; dien tuin, waarin zij niet wandelen mogen, opdat dezelve niet in disorde zoude geraken.

HOOFDSTUK VII.

Een Feest.

De Hagenaar, die de Physiologie van den Haag schreef, schetste *ééne soirée* van de *haute volée*, en hoewel hij bij den aanvang zijner beschrijving zegt, niet van de *soirées* van het Hof te spreken, omdat hij niet behoort tot

La grande Populace et la sainte Canaille.

voert hij nogtans Gravinnen, Baronessen en Kamerheeren op, en laat zelfs het Hof binnen treden; nu, *errare humanum est*. Mijne beschrijving gaat echter zoo hoog niet. Ik wil u liever eene beschrijving geven van een *Feest* in den gegoeden burgerstand, omdat daar het nationale karakter beter bewaard is gebleven, dan in de zoogenoemde *haute volée*, al is men daar ook eens in nationale kleederdragt verschenen, uitgevonden en voorgestaan door eenen dichterlijken suikerfabrikant: en daar gij ongetwijfeld in eene Physiologie van Amsterdam, Amsterdamsche karakters, Amsterdamsche leefwijs wilt aantreffen, leid ik u, zonder verdere voorafsprak, de netgeschilderde

woning van *Petrus van Zanen* binnen, waar dien avond feest zal zijn.

Petrus van Zanen is een gewezen laken-koopman, die een niet onaanzienlijk vermogen heeft bijeen geschraapt in den gouden tijd, toen geen fatsoenlijk man zich eenen jas of rok liet maken van minder dan zeven gulden de el. Sedert een zestal jaren heeft hij zijne zaken aan eenen Franschman overgedaan, die, na er den manufactuur-handel bijgevoegd en een wapenbord als hof-leverancier boven zijne deur geplaatst te hebben, twee jaren later falliet ging, en door eenen Duitscher opgevolgd werd, die niet falliet ging, maar onverwachts verdween, vele schulden achterlatende, en die men nimmer heeft weêr gezien. *Petrus van Zanen* is zes en vijftig jaar, man van eene echtgenoot, die drie jaren jonger is en vader van eene dochter van negentien jaren, die er allerliefst uitziet, en zoo-wel om hare schoonheid als om het vermogen, dat zij eenmaal erven moet, eene niet onaardige partij kan genoemd worden.

Petrus van Zanen et Uxor gaan 's Zondags tweemaal en eens in de week 's avonds ter kerk, beschouwen een' dominé als het type van alle groot-, deftig- en fatsoenlijkheid, en een' katechiseermeester hooger dan een kunstenaar, van welke *Petrus* eenen grooten afkeer heeft, even als van schrijvers en dichters, *Cats*, *Lodenstein*, *Schutte* en *Feith* uitgezonderd.

De lectuur der beide echte lieden bestaat, om niet van eenige predikatiën en leerredenen te spreken, in de *Amsterdamsche Courant*, om de zetting van het brood te weten, en de *opregte Haarlemmer*, om te zien, wie er geboren, getrouwd en gestorven is; vervolgens elke maand de *Boekzaal*, in welke zij de lieve gemoedelijke poëzij (?) van *van der Elst* bewonderen, en eindelijk in de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, die zij alleen aanhouden om de interessante stukken van den Heer *Warnsinck* over gevangenissen, armen- en bewaarscholen, zoo heerlijk bezongen door den jongen Heer *P. Knuttel*, door den *Amsterdammer* met den naam van dichter gebrandmerkt; (het was immers om zijn Papa en Mama plezier te doen, dat de A. C. hem zoo noemde?) en voornamelijk om de net geschaafde gelekte en geplooiden dichtstukken van den Heer *Yntema*, in welke niets anders dan poëzij ontbreekt, en om te lagchen over de puntdichtjes, die alleen met eene Y onderteekend zijn. — De Heer *Yntema*, deze waardige op non activiteit gestelde Letteroefenaar, drijft de zedigheid toch wat al te ver.

Wat de lieve *Julie* leest, weten wij niet; maar men heeft haar nu en dan wel eens op hare kamer aangetroffen, in boeken bladerende, die even veel gelijkenis met *Boekzaal* of *Letteroefening* hadden, als het duivelenkoor uit den *Robert* met de stichtelijke gezangen van *Sluijter*.

Thans weet de lezer, zoo als ik ten minste hartelijk hoop en vertrouw, bij welke soort van lieden ik hem wil introduceren. Wien ze niet aanstaan, trede niet binnen en sla dit hoofdstuk ongelezen over.

In de groote achterkamer, het zaaltje geheeten, om de eenige reden, dat men langs drie trappen naar de zelve opklimt, zijn de huisgenooten bijeen. Eene ronde tafel is tusschen de beide ramen geplaatst en op dezelve prijkt, benevens eene Engelsche lamp, een thee-servies van blaauw porselein op een ouderwetsch zilveren theeblad. Eene menigte stoelen zijn om, en even zoo vele stoven met gloeiende kolen, die als vurige oogen in het donker glinsteren, onder de tafel geplaatst; een Smijrnaasch tapijt bedekt den grond, de muren zijn met geschilderd doek behangen en aan dezelve hangen twee portretten, te weten: een van Koning Willem I en een van de Koningin, zijne geliefde gade, benevens twee schilderijen, de aankomst van Willem I, als Souvereinen Vorst der Nederlanden te Scheveningen en den slag van Waterloo voorstellende. Onder den spiegel hangen heele kleine zwarte en leelijke portretten in ronde vergulden lijstjes, de voorouderen van *Petrus van Zanen* en echtgenoot verbeeldende.

Het staand-horologie met slag- en speelwerk, dag- en datumwijzer, en tevens het wassen en afnemen der maan aanduidende, sloeg half zeven, toen er voor

het eerst gescheld werd en Mijnheer *van Zanen*, na zich met eigene oogen overtuigd te hebben, dat de zilveren tabaksdoos goed gevuld was, zich gereed maakte den binnen komenden gast welkom te heeten. Wij zijn geenszins van plan hier in het breede uit te wijden over de wijs, waarop Mijnheer en Mejufvrouw (niet Mevrouw) *van Zanen* hunne gasten ontvingen; maar alleen aanmerken, dat, toen de klok acht uren sloeg, het vergaderde gezelschap uit drie getrouwde jufvrouwen, eene mevrouw en vijf heeren bestond, benevens eenen jongen heer, die stoffen laarsjes droeg, en zijne vlasachtige blonde knevels liet staan, iets, dat hem een bijzonder vuil uitzigt gaf. Deze jonge heer, die *Herman* heette, was de dandy, de lion van dit gezelschap; hij sprak over de *Mystères de Paris*, over Fransche *Opera's* en rookte bijzonder veel sigaren, terwijl hij van tijd tot tijd veel zeggende blikken op de lieve *Julie* wierp, die, ondanks hare eenvoudigheid, zich bijzonder vereerd gevoelde, dat zij de opmerkzaamheid tot zich trok van eenen jongen heer, die stoffen laarsjes droeg, zijne knevels liet staan en de *Mystères de Paris* gelezen had.

Ten half negen werd er weder gescheld en dominé, de huisvriend, trad, door zijne gade gevolgd, het vertrek binnen. Allen rezen eerbiedig op; dominé ontdeed zich van zijnen met bont gevoerden jas, daarna van nog eenen jas, die met geen bont gevoerd was, en

stond toen in allen luister, welken een witte doek, een zwarte rok, korte broek en zijden kousen geven kunnen, in het midden van de kamer, waarop zijn wel-eerwaarde de plaats, die het digst bij den *Dordschen haard* was, werd aangewezen en zijne echtgenoot in den kring der dames werd opgenomen.

Het rijk van den dandy was thans gedaan, want thans liep het gesprek over onderwerpen, van welke *Herman* hoegenaamd geene kennis droeg. Men sprak over de *Kerkbode*, en hoe in dezelve een wel-eerwaarde, tegen al wat Roomsche is, uitvoer, niettegenstaande die zelfde wel-eerwaarde schrijver Roomsche dienstboden en eenen Roomschen koetsier hield; hoeveel de laatste collecte had opgebracht, hoe vol het laatst in de Kapel was geweest en hoe, tot stichting der gemeente, het verwulf in de Oude Kerk lichtkleurig geschilderd was; terwijl dominé eenige anecdoten uit zijnen studententijd, misschien voor de honderdste maal verhaalde en deed alsof hij geen dominé, maar een gewoon mensch was. Doch aan deze flauwe gesprekken kwam ook weldra een einde, even als aan het thee-gelepper. Er werd gebeld, en toen ontstond er een ijsselijk gelach in den gang, hetwelk veroorzaakt werd door de dienstmeid en een' heer van middelbaren leeftijd, die met zeer veel wind de kamerdeur open wierp en met de woorden: „hier ben ik, beter laat dan nooit,” binnen trad.

Hoe wel dit gezegde hoegenaamd niets bevatte om den lachlust op te wekken, begon men toch dadelijk het uit te schateren, want de binnentredende was niemand anders dan mijnheer *Beekhof*, die altijd zoo *komiek* was, en derhalve lachte men tot zelfs om zijne minste grappen.

Beekhof was dan ook regt aardig en gaf den toon tot groote ergernis van dominé, die, om zich te wreken, geen' enkelen glimlach op zijn gelaat vertoonde, zelfs niet bij de grappigste grap, die *Beekhof* deed of verhaalde. Wijn, bisschop en punch werden er thans gul en gastvrij geschonken en *soezen* rond gepresenteerd, en toen de klok half elf sloeg, trad de dienstmeid binnen, maakte met armen en gelaatstrekken eenige geheimzinnige teekenen aan jufvrouw *van Zanen*, die daarop de *vrienden* verzocht, haar naar de achterkamer te volgen, bij welke optogt de heer *Beekhof* op eene aller kluchtigste manier, de eenigste mevrouw van het gezelschap zijnen arm aanbood en, om eens heel aardig te wezen, twee kasdeuren in den gang opende, en dezelve met de door hem geleid wordende mevrouw wilde binnen treden, voorgevende, met een *onnoozel* gezigt, dat hij meende, dat het kamerdeuren waren, welke zoogenoemde verzinning een luid gelach onder de gasten verwekte, die, zoo als wij reeds gezegd hebben, besloten hadden, om alles te lagchen, wat de *komieke* Heer *Beekhof* deed.

Om den welvoorzienen disch zaten de gasten weldra geschaard, toen jufvrouw *van Zanen* met een heel

zoetvloeiend stemmetje lispte: „mag ik u verzoeken, dominé!” Dominé stond op, en begon het gebed, eene plegtige gewoonte, eene Oud-Hollandsche plegtigheid, die al meer en meer in onbruik geraakt. Het

is als of het menschdom, naar mate het in de geheimen doordringt, om de krachten der natuur naar deszelfs wil te buigen, naar diezelfde mate zich van den Almagtige onafhankelijk gevoelt. Terwijl er gebeden werd sloten eenigen de oogen, anderen staarden strak op het blaauwe porceleinen bord, dat voor hen stond, terwijl *Beekhof* leelijke gezigten trok, ten einde *Julie* tot lagchen te brengen, en de *dandy* onbeschaamd in het rond zag, om toch maar vooral te toonen, dat *hij* niet bad.

Talrijke toasten werden er gedronken; en der heldin van het feest, Jufvrouw *van Zanen*, wier geboortedag aldus gevierd werd, werden verscheidene dronken gewijd, onder welke die van dominé bijzonder langdradig en die van den grappigen heer bijzonder laf was, hoewel er toch bijzonder veel en ijselijk hard om gelagchen werd. Nadat de wijn de hoofden der gasten met dampen gevuld had, die in dezelve als geurige wolkjes zweefden, zong de Heer *Herman* met veel gegil en verdraaijngen van de oogen:

Fille chère,

Près d'un père, enz.

welke regels, zoo als mijne lezers weten of niet weten, in de vierde acte van *La Juive* voorkomen, en dit bragt zulk eene vrolijke stemming onder de gasten te weeg, dat *Beekhof*, met zijn glas in de hand,

't Welvaren van dezen huize,
Dat moet er gedronken zijn.

begon te zingen, in welk gezang de meeste gasten hem secondeerden, behalve de *dandy*, die nooit iets anders dan Fransch, Hoogduitsch of Italiaansch zong; en toen ook dit lied geëindigd was, waren er zelfs eenigen, die

Hoe zoet is 't waar de vriendschap woont,

aanhieven, doch door den *dandy* overschreeuwd werden, die een aria uit *Robert le Diable* uitgilde.

Eindelijk, nadat men een uur of twee aan tafel had doorgebracht; gegeten, gedronken, pijpen en sigaren had gerookt, zag dominé op zijn dik gouden horologie, schonk zijn glas vol en bedankte den edelen gastheer en de vriendelijke gastvrouw, en na nog eene lange aanspraak gehouden te hebben, die *Herman* bijzonder verveelde, en van *Zanen* en lotgenoot en eenige vrome jufvrouwen bijzonder stichtte, vouwde hij de handen en sloot de oogen, welk voorbeeld door allen gevolgd werd, behalve door den *dandy*, die, door den wijn opgewonden, in plaats van zijne handen te vouwen, dezelve zoo diep mogelijk in zijne beide broekzakken stak.

Dominé en dominé's vrouw namen afscheid en werden per slede naar huis gevoerd, en toen deze vertrokken waren, begon de Heer *Beekhof*, die reeds me-

nig glas wijn geledigd had, wat al te aardig te worden, doch stapte ook weldra in de vigilante, die reeds sedert ruim een half uur op de straat stond te wachten.

Toen ik te bed lag, vergeleek ik de *soirée*, door den Hagenaar in zijne *Physiologie* beschreven, bij het burgerlijke feest, zoo even door mij geschetst, met geen ander doel dan om eene beschrijving te geven,

hoe de fatsoenlijke burgerstand te Amsterdam feest viert; (*audite critici*) en wie zoude nu niet met mij aan zulk een eenvoudig, gastvrij oud Hollandsch feest verre de voorkeur geven boven zulk eene stijve *soirée*, door den Hagenaar geschetst, al verschijnt het Hof dan ook op dezelve?

HOOFDSTUK VIII.

Schouwburgen.

Snoek, Andries Snoek, wie heeft die niet hooren noemen? Bijna in elk wijnhuis op het Leidsche plein, bijna in elk nachthuis in de Nes, ziet men het portret van dezen vorst der Nederlandsche tooneelspelers prijken, voorgesteld in het karakter van *Sylla*. Dit is alles, wat ons aan den grooten tooneelspeler herinnert: geen stam of borstbeeld in den *Schouwburg*, geen grafschrift, niets heeft land of stad noodig geoordeeld ter nagedachtenis van dezen Hollandschen *Talma* op te rigten. *Ware* verdiensten worden in *Holland*, voornamelijk sedert men gewoon is geworden uitheemsche talenten, al zijn ze dan ook slechts middelmatig, boven inlandsch genie te stellen, niet erkend, of zoo al, dan eerst wanneer hij, die hulde en eerbetoon waardig is, ten grave is gedaald. En toch, Holland doet wijs, Holland handelt verstandig met niet roekeloos te zijn in het oprigten van stambeelden voor mannen, waardig dat hun stambeelden wor-

den opgerigt: men moet niet rijkelijk zijn met dat-geen, waarvan de voorraad gering is, en het gras voor de voeten der nakomelingschap niet wegmaaijen!

Doch om van *Andries Snoek* te spreken. Deze talentvolle man was tooneelspeler aan den *Stads Schouwburg*, van welken ik u thans spreken wil, zonder verder iets over *Andries Snoek* te willen reppen, die het sieraad van het Amsterdamsche Tooneel zoo vele jaren heeft uitgemaakt; een sieraad, waarvan het tegenwoordige *Amsterdamsche Stads-Schouwburg* bezoe-kende nageslacht zich geen denkbeeld vormen kan.

Toen de *Schouwburg* op de Keizersgracht eene prooi der vlammen werd, werd er een *Hulp-Schouwburg* op het Leidsche Plein opgerigt, welke *Hulp-Schouwburg* reeds een halve eeuw staat, zonder dat men plan heeft eenen nieuwen *Schouwburg*, waardig eener stad als Amsterdam, op te rigten. Doch over het gebouw zelf valt veel goeds te zeggen: de zaal is sierlijk, vooral wanneer men bedenkt, dat het slechts een *Hulp-Schouwburg* is, en het zoude niet te verwonderen zijn, dat deze *Hulp-Schouwburg* in eenen geholpenen *Schouwburg* herschapen werd, zoo als de *Amstel Kerk*, die eerst slechts den naam van loods droeg, hopende dat in zulk een geval de herschepping luis-terrijker zijn zal.

Dit tooneel werd sints de laatste twintig jaren be-stuurd door mannen, die van stadswege daartoe wa-

ren aangesteld; mannen, achtbaar en eerbiedwaardig om den aanzienlijken rang tot welken zij in de maatschappij behoorden, doch die, niettegenstaande dit alles, bewezen hebben, dat men zeer goed rijk, aanzienlijk, groot en zoo voorts kan wezen, zonder geschiktheid te bezitten, het bestuur over eenen *Schouwburg* te hebben.

Het was toen een *Stads Schouwburg*; de tooneelspelers werden van stadswege aangesteld, en de stad betaalde jaarlijks een aanzienlijk te kort. Ruim, maar niet te ruim (want wat men ook zeggen moge, waar talent kan niet te ruim beloond worden) werden de tooneelspelers bezoldigd, en hij, die zich aan den *Schouwburg* verbonden zag, ging met gerustheid de toekomst te gemoet. De stad toch was het, die hun voor de ontvangst hunner salarissen borg stond, en wanneer de tijd eenmaal komen zoude, dat de ouderdom hunne krachten gesloopt had, of dat hun de krachten ontbraken om langer op het tooneel werkzaam te zijn, bestond er dan geen fonds, waaruit hun een eerlijk pensioen zoude worden toegelegd?

De Heeren Commissarissen en hunne aanhang, zaten in achtbaar zwart gedost in de voor hen uitsluitend in gereedheid gebragte *loges*, en staarden naar de tooneelspelers, alsof *zij* in staat en bekwaam waren het spel van eenen *Snoek*, *Rombach*, en zoo vele anderen te beoordeelen. En toch, zij beoordeelden, zij maak-

ten aanmerkingen, zij recenseerden, en soms even ongerijmd als *Yntema* en *Harderwijk*.

Zij verdeelden de rollen, zij, in één woord, regelden alles, en de man van genie, van talent, kennis en smaak, de ervaren tooneelspeler moest zich maar al te dikwijls naar die luimen, hoe strijdig ook met de ware kunst, schikken; alleen de zekerheid van een burgerlijk bestaan, en eene onbezorgde toekomst, deed hem die luimen dragen. Er werden slechte stuk-

ken gespeeld, die door vrienden en bekenden der Commissarissen vervaardigd waren, en goede stukken ter zijde gelegd, soms uit kleingeestige wraak. De stukken, die *zij* in hunne bescherming genomen hadden, *moesten*, het koste wat het wilde, ten tooneele worden gevoerd; hun wil moest geschieden, en waarom ook niet, de stad betaalde immers het te kort?

Doch, *finis rebus omnibus*, de stad werd eindelijk dat altijddurende te kort betalen moede, en de Heeren Commissarissen werden, voor hunne den *Schouwburg* bewezene *diensten*, ten vriendelijkste bedankt, en de stad verhuurde het *Schouwburg-Loaal* of liever, stond hetzelve af (want waar men geene huur van trekt, kan men niet heeten verhuurd te hebben) met eene aanzienlijke toelage — den Heer *E. de Vries* uitgezonderd — aan het veelhoofdige bestuur, uit tooneelspelers zamengesteld, die vroeger gewoon waren den magtigen wil der Commissarissen te gehoorzamen, en hetwelk thans in het „*heilig koor*” den scepter zwaait. Dit bestuur verkreeg terstond volmagt om te handelen zoo als het wilde, en wat was hiervan het gevolg? Mannen als kunstenaars, en als burgers eerbiedwaardige mannen, die hunne huisgezinnen naar het jaarlijksch inkomen, dat de *Schouwburg* hun aanbragt, geregeld hadden, werden in dat inkomen gekort of werd het tooneel ontzegd, om voor andere niets beduidende wezens plaats te maken. De too-

neelkunstenaar, die niet tot de directie behoort, moet thans aanzien hoe zij, die hij eerst zijns gelijken noemde, thans zijne meesters geworden zijn; hoe zij, die hem in zijn inkomen gekort hebben, de aanzienlijke winsten onder elkander deelen; hij moet dat, en o nog zoo veel meer zien, en hooren, en voelen, diep en innig voelen, en toch zwijgen, wil hij niet, dat men hem het tooneel ontzegge, en hij zonder bestaan zij; want de stad, die hem als tooneelspeler vroeger had aangenomen, zal geene hand ter zijner ondersteuning uitstrekken, en het fonds, de staf, waarop hij oud van dagen hoopte te steunen, bestaat niet meer.

Thans meen ik u eenigzins met de geschiedenis van den *Amsterdamschen Stads-Schouwburg* bekend maakt te hebben; laat ons thans de zaal binnentreden, waar ons dadelijk de blufferige regels:

Der kunsten God aan 't Y, met geestdrift aangebeên,
Kroont hier in 't heilig koor verdienst' en deugd alleen.

welke op het gordijn geschreven staan, tegen schitteren, en zien, hoedanig ons Amsterdamsch tooneel thans gesteld is, en hoe de veelhoofdige directie zich van hare taak kwijt.

„Welke stukken geeft men alzoo in den *Stads-Schouwburg*?”

„Allerlei stukken, onverschillig of het stukken zijn, waardig in Amstels „*heilig koor*” te worden opgevoerd, als ze maar volk trekken, en de directie in de

hoofdrollen kan optreden en schitteren (?) of ten minste worden toegejuicht!"

„Zijt gij geplaatst? De banken der loges zijn niet gemakkelijk; nu, ze zijn voor de *premiers* ingerigt en die geven de voorkeur aan de Fransche en Italiaansche opera, en ik moet met leedwezen zeggen, zij hebben gelijk; want welk genot kan men smaken bij eene voorstelling van *de bruid uit de residentie* of *de verhinderde danspartij*, stukken, die in de tent van *Weddelooper* of *Jan Gras* te huis behooren."

„Wat zal er heden avond gegeven worden?"

„*Angelo*. — Een stuk *Victor Hugo* door den Heer *Roobol* vertaald. Vandaar, dat de *Schouwburg* zoo bezet is. Het is een nieuw stuk, hoewel men hier niet nieuw met de nieuwe stukken is; het Haagsche tooneel gaat ons meest altijd voor."

Hier werden wij belet om verder te spreken. Het gemeen maakte een heidensch leven op de bovenste gaanderij, zoo dat wij elkander niet verstaan konden. Eindelijk werden de muziek-instrumenten gestemd en de ouverture begon. De muziek was goed, zoo veel men van dezelve hooren konde, want gedurende de ouverture schreeuwt en vecht men op de gaanderij, lacht men op het tweede Amphitheâtre en babbelt men in den bak. — Laat ons dus van deze gelegenheid gebruik maken, om eenen blik door de zaal te werpen. In de donkere balcon's zitten hier en daar

eenige heeren, slechts klein is hun getal. Een paar in den uniform van kolonels der zware dragonders, een dikke majoor en een heer met gepoederd haar en eene ridderorde, benevens een jonge heer met een frac met vergulden knopen en geele handschoenen, maken, met nog vier anderen van welke niets bijzonders te zeggen valt, de heeren uit, die hier en daar het balcon bevolken. Dames ziet ge daar weinig, het is er wat donker, in de loges is meer licht. — Daar ziet men oude dikke dames met groote mutsen, en jonge magere en fatsoenlijk bleeke jonge jufvrouwen hunne nieuwe kleederen, hun kunstig gevlochten haar aan het oog des volks vertoonen. Jonge en oude heeren staan achter de dames, en fluisteren deze allerlei kwaad en gekkernij van de tegenover hen zittende dames in.

De bak is gevuld met goede welgestelde burgerlieden, die bepaaldelijk drie malen in eenen winter den *Schouwburg* bezoeken, vooraf plaatsen bespreken en hunne zondagsche kleederen aantrekken.

De man treedt, met zijne vrouw aan den arm, de zaal binnen, gevolgd door twee dochters en eenen heer, den minnaar of echtgenoot van eene dier dochters. Naauwkeurig zien zij naar de nommers hunner plaatsen, voor dat zij gaan zitten, en voor dat zulks geschiedt, trekken de heeren hunne winterjassen uit, vouwen dezelve op en leggen ze onder de dames, op-

dat deze op die wijs wat hooger zitten zouden, en *ergo igitur* alzoo en derhalve beter zullen kunnen zien.

„Zit je goed, *Mimi*?”

„Allerbest. — Als wij maar niemand voor ons krijgen.”

„Heb je wel eene stoof? — en de heer, die zich in zijn zondagspak met zijnen hoogen boord niet zeer op zijn gemak gevoelt, schreeuwt om stooven, zoo als hij in de pauze om koffij en slemp schreeuwen zal. Intusschen presenteert de moeder aan hare dochters bitterkoekjes, totdat hun genoeg verpest wordt door eene lange jufvrouw met eenen grooten hoed op, dien zij weigert af te zetten, en welke vlak voor *Mimi* plaats neemt. — Tegen de loges geleund, in de doorgangen, staan jonge heeren, die nimmer naar het tooneel zien, om te toonen, dat het *daarom* niet is, dat zij in den *Schouwburg* zijn; officiers, die voor weinig geld geabonneerd zijn, en heeren, die geregeld tusschen elk bedrijf de koffijkamer bezoeken, en het daarom der moeite niet waardig achten plaats te nemen.

Het Amphitheâter is de plaats waar dezulken zitten, die zich te hoog achten voor den bak en den moed niet hebben, in de balcon of loges plaats te nemen. Het tweede Amphitheâter en de eerste gaanderij is de geliefde zitplaats der dienstboden, die, sierlijk uit-

gedost, met glimmende aangezigten en hoeden op, vergezeld door hare minnaars, de vertooning bijwonen, welke minnaars gewoonlijk van eene groene paraplu, een zak amandelen, een flesch wijn of fleschje liquer voorzien zijn. Op de derde gaanderij zitten ruwe kerels met roode baaijen borstrokken en dikwijls blootshoofds, en vrouwen, die alleen in naam tot het schoone geslacht behooren, werkjongens en soldaten, en daar, op die plaats, toch is het, dat een stuk en uitvoering vaak juister beoordeeld wordt, dan zulks door het *Handelsblad*, dat deszelfs *entrées* heeft, of door den *Spectator*, die te partijdig is, geschiedt, en..... doch het gordijn rijst omhoog, de voorstelling begint.

Mooi, schitterend mooi zijn de decoratiën; het ware te wenschen, dat zulks ook van de costumes of liever van de costumering gezegd konde worden. De heer *Roobol* heeft zich als *Angelo* wonderlijk toegetakeld; wij zouden, indien wij niet beter wisten, in plaats van in hem den *Tijran van Padua*, meenen een' koopman in pelterijen voor oogen te hebben, die zijn staalboek had aangetrokken. Ook schijnt de heer *R.* als tijran er eens bijzonder tijranachtig te willen uitzien, en heeft daarom het voorkomen alsof zijn geheele gelaat met haar beplakt is. - Doch geene aanmerking op *Angelo* in eenen Schouwburg, waar wij den heer *Engelman*, in *Gesner*, of het *Zwitserische huisgezin*

en den heer *Westerman* en de overige tooneelspelers, gekleed in het costuum van den tijd, waarin het stuk speelt, ten tooneele zagen verschijnen; in eenen nieuw-modischen frac, en broek met sous-pieds. — Wij mogen het alzoo den heer *Roobol* wel toestaan zich wat zot op te schikken, te meer daar het publiek er meestal toch niet op let!

„Maar ik kan geen enkel woord verstaan!”

„Dat kan men ook niet in den *Amsterdamschen Schouwburg*. De eerste en laatste woorden van elk bedrijf zijn steeds voor het publiek verloren, want naauwelijks is het gordijn opgehaald, of de leden van het orkest stuiven met een oorverdoovend gedruisch weg, en komen bij het einde van het bedrijf weder aanschuiven.

— — — — —
— — — — —

De drama is geëindigd. Mevrouw *Naret Koning* heeft lief gespeeld, mevrouw *Engelman*, de lieve mevrouw *Engelman* speelde mede goed; maar de mededirecteur *Roobol* schreeuwde volgens gewoonte oorverscheurend, en de heer *Peters* gaf weder blijken van zijne schoonen aanleg voor het tooneel: jammer, dat het bij dien aanleg blijft! En ook, is ons Hollandsch tooneel wel de ware oefenschool voor den tooneelspeler? Heeft hij daar wel goede voorbeelden voor

oogen, of zal *Hanswijk* de zuiverheid van taal *doceeren*, of *van der Linden*? De eenige, die ons aan vroegere tijden herinnert, aan den grooten *Jelgerhuis*, is de heer *Breedé*, die zich door gematigd spel, door zuivere uitspraak zoo voordeelig van de anderen onderscheidt, of — doch waartoe al deze vragen, laat ons bedenken, dat wij in eenen *Hulp-Schouwburg* zijn, en hopen, dat wanneer er een degelijke *Schouwburg* komt, er ook degelijke tooneelspelers zullen gevonden worden, (ik zeg dit niet van *allen*) en er meerdere degelijke stukken ten tooneele zullen worden gevoerd, al ware het ook ten koste der kostbare balletten, in welke het *Handelsblad* wil, dat het genie van den Heer *Voitus Verhamme* doorstraalt, doch

welk genie wij tot ons leedwezen niet kunnen bespeuren. — Wij willen dus van deze balletten niets zeggen, en gaan liever een glas punch drinken aan het buffet van de dikke, aragante grootgemutste jufvrouw *van Kempen*, die zich in de keukenachtige koffijkamer met trotsche waardigheid in het buffet beweegt, als eene Koningin op haren troon.

HOOFDSTUK IX.

Café de l'Étoile en Salon de Variétés.

De *Nes*, wie kent deze straat niet? Wie eenen vriend gelogeed heeft, gaat met hem eens de *Nes* in: wie lust heeft des avonds een biefstuk te eten, gaat naar de *Nes*; die te veel wijn gedronken heeft en naar eenen kop koffij verlangt, om de dampen van den wijn te verdrijven, gaat naar de *Nes*; en hij, die het uur van middernacht nog te vroeg oordeelt, om huiswaarts te keeren, treedt een der nachthuizen binnen, die hij verzekerd is, nimmer gesloten te zullen vinden. — Nimmer is het daar rustig, nimmer stil in die donkere, altijd morsige *Nes*. Terwijl de straten en grachten ledig en ontvolkt zijn, heerscht daar nog leven en gewoel, in het holst van den nacht hoort men daar snarenspeel en gezang, geraas en getier van beschonkenen, liederen gillen en verschrikkelijke verwenschingen en vloeken uitbraken: daar verteert in losbandige dronkenschap de erfgenaam zijne erfenis en de zeeman zijn met zweet en gevaar verdiende penningen.

Ziedaar *de Nes* zoo als zij is, met ware, niet al te zwarte kleuren geteekend; en te midden van dien stinkpoel van losbandigheid, dronkenschap en laagheid, verheffen zich gebouwen, eene betere standplaats waardig. — Van de zaal *Frascatie* willen wij thans nog niet spreken, noch van het *Hôtel de l'Etoile*, omdat wij niet van voornemen zijn eene Phisilogie van logementen te schrijven. Wij willen ons thans slechts bezig houden met den *Salon de Variétés* en het *Café de l'Etoile*, omdat het *Café de l'Etoile* als het ware de *cantine* of koffijkamer van den *Salon* genoemd kan worden.

Dit koffijhuis bevindt zich schuins tegenover den *Salon de Variétés*, op den hoek van eene steeg, waar *Venus* hare altaren heeft opgerigt. Vroeger droeg dit koffijhuis den naam van het *vergulden bekken*, en was een koffijhuis van den tweeden rang, of liever een middelpunt tusschen een koffijhuis en dat, wat men in *Amsterdam* gewoon is een wijnhuis te noemen. Het voorhuis was somber, zoo ook de koffijkamer en het zich daar achter bevindende billartkamerkje, waar voor de spelers geene ruimte was: een huis, waar een fatsoenlijk man niet gaarne binnentrad of uitging, terwijl iemand zijner bekenden zulks zag. Thans is het alles als door eenen tooverslag veranderd, muren zijn weggebroken en wederom andere gemetseld, en thans vertoont zich het koffijhuis, dat

na deszelfs hervorming den naam van *Café de l'Etoile* heeft aangenomen, als een tot ontvangst van fatsoenlijke lieden ingerigt lokaal. Het uitwendige heeft een grootsch aanzien, iets fatsoenlijks, waarvoor ik zoo geen naam weet, en het inwendige beantwoordt geheel en al aan het uitwendige. — Den breedten gang doorgestaan zijnde, komt men aan de koffijkamer, die zich ter regterzijde van den gang bevindt. Deze koffijkamer is een ruim vertrek door twee kolommen ondersteund en met de billartkamer vereenigd, die een paar voet lager dan de koffijkamer is, zoo dat men uit deze laatste een vrij gezigt op het billart heeft. Hoewel deze zaal op verre na niet, wat luister en pracht betreft, met de koffijkamer van het *Grand Café Restaurant* of het *Fransche Koffijhuis* kan wetijveren, verdient dezelve nogtans allen lof, omdat zij ruim en doelmatig is ingerigt. Het billart loopt goed, de tafels leggen met nieuwsbladen overdekt en het buffet, boven hetwelk zich eene klok bevindt, die nooit goed loopt, is voorzien van goede ververschingen.

Wij durven gerustelijk zeggen, dat er geen vrolijker koffijhuis is in geheel Amsterdam dan het *Café de l'Etoile*. Niets van dat stijve, dat vervelende, hetwelk men in andere koffijhuizen vindt, treft men hier aan; het is hier alles leven en gewoel — *Hein*, vlammetje! *Kemper*, kop bouillon! domino! klinkt het onophou-

delijk; men loopt, speelt billart, maakt partijtjes domino, spreekt over Schouwburgen en Concerten. Dat toch is vrij wat aangeneramer dan stokstijf, zonder een woord te spreken, door de vensters te zitten turen, al is het uitzigt dan ook nog zoo schoon! — Treed des morgens om elf ure het *Café de l'Etoile* binnen, een uur van den dag, waarop de meeste koffijkamers nog ledig zijn, gij zult er reeds menschen vinden, die hunne bouillon drinken, en hoe later het wordt, hoe meer de menigte toeneemt. Te drie ure vertoont zich het *Café de l'Etoile* in vollen luister: alle tafeltjes zijn met domino-spelers bezet, op het billart wordt pot-gespeeld, midden in de zaal en rondom het buffet staan eene menigte sprekers, met vuur en ijver over de vaudevilles van *het overzij* te spreken; waar gij uw oog ook wendt, vindt gij de vrolijke acteurs van den *Salon de Variétés*, en onder dezelve *Judels*, den held van den *Salon*, dien wij thans willen bezoeken.

Reeds voor dat gij de ongemakkelijke stoep op klimt, valt uw blik op twee gebronsde beelden, *Thalia* en *Melpomene* voorstellende. Wat *Melpomene* daar doet, is voor elk een raadsel; wij herinneren ons niet, dat er ooit een treurspel in den *Salon de Variétés* ten tooneele is gevoerd. Een klein, veel te klein portaal door gegaan zijnde, ziet men achter eene deur, met een vierkant gat in dezelve, de bureaulist zitten, van

wien gij tegen vijf en zeventig cents uw entréekaartje ontvangt welk entréekaartje weder in betaling wordt aangenomen voor het groote glas flauwe punch of

den kop slappe koffij of naar water en melk smaken-
de orcade welke gij eischen zult.

En juist, dat in betaling geven, is het, wat de menigte naar den *Salon* lokt, wat hen doet gelooven, zich voor weinig gelds eenen genoegelijken avond te bezorgen, en toch, wel beschouwd, is de *Salon de Variétés* zoo goedkoop niet als gij bij den eersten oogopslag gelooven zoudt. — De Zaterdag-middag en avond is de eenigste middag en avond, welke gij in de week vrij hebt. Gij wilt dezelve dus eens aan uw vermaak wijden, derhalve naar den *Salon de Variétés*. Maar de voorstelling begint eerst ten acht ure, wat dus voor dien tijd gedaan? Gij wilt tot acht ure niet te huis zitten, dus om in de nabijheid van den *Salon* te zijn, gaat gij naar het *Café de l'Etoile*: een kop koffij smaakt goed na het dinée. Maar om van half zes tot half acht op een' kop koffij te zitten, hiertoe ontbreekt het velen aan moed; men bestelt nog een glaasje liquer, leest couranten en maandwerken, en na dat alles doorloopen te hebben, vraagt gij een kwart fleschje wijn, en ziet op uw horologie; het is pas zeven ure. Nog één uur zult gij moeten wachten eer de voorstelling begint; gij verveelt u verschrikkelijk, en daar er iemand is met wien gij eene partij kunt spelen, neemt gij de queu op en speelt vier partijen billart van welke gij er drie verliest. Thans is het tijd naar den *Salon* te gaan.

„Hoeveel geld, *Kemper*?”

„Kop koffij, anisette, kwartje wijn en drie partijën, net zeventien stuivers, Mijnheer!”

De *Salon* kost vijftien; vooronderstel nu, dat gij de verzoeking kunt weêrstaan, om niet even in de pauze een glas punch bij *Kemper* te drinken, kost u toch dezen avond twee en dertig stuivers. Hoewel dit nu juist zulk eene extra groote vertering niet is, zoudt gij toch goedkooper zijn uitgegaan, indien gij u naar den *Stads-Schouwburg* had begeven, en in den bak had plaats genomen. Er worden nooit meer dan drie bedrijven in den *Salon* ten tooneele gevoerd, en in den *Stads-Schouwburg* ziet men toch meestal vijf bedrijven buiten het ballet, en de aanvang van de voorstelling in den *Stads-Schouwburg* is twee uren vroeger dan die in den *Salon de Variétés*. Dat zij genoeg gezegd om te bewijzen, dat de *Salon de Variétés* geenszins zulk eene goedkoope uitspanning aanbiedt als men bij de eerste beschouwing gelooven zoude. — Treden wij thans de zaal binnen. De zaal doet den bouwmeester eer aan, de twee gaanderijen zijn smaakvol, en de banken zeer doelmatig in zitplaatsen afgedeeld. Vooral het gordijn, dat voor het tooneel hangt, verdient lof: geene altaren, tempels, lieren, dolken en helmen, die ons op meest alle gordijnen van kleine schouwburgen hinderen, niets van dit alles, en toch is het gordijn goed en smaakvol geschilderd!

Doch reeds dadelijk bij ons intreden in de zaal worden wij op eene onaangename wijs teleurgesteld. De nieuwsbladen maakten ons bekend, dat de aanvang ten half acht ure zijn zoude, en nu verheft zich boven het hok van den souffleur een vierkant bord, waarop den aanschouwer lezen kan, dat de voorstelling eerst ten acht ure eenen aanvang zal nemen.

Misschien is er wel iets gebeurd, dat de voorstelling vertraagd heeft. Och neen! elken avond kunt gij dezelfde annonce boven het hok van den souffleur lezen; het is dus eene moedwillige teleurstelling, welke de Heer *Duport* het publiek, dat hem heeft groot gemaakt, doet ondervinden. Waarom den aanvang ten half acht ure geannonceerd, wanneer dezelve toch eerst ten acht ure plaats heeft?

Maar *Duport* beschouwt den *Salon* als koffijhuis en de annonces in de nieuwsbladen beduiden anders niet, dan dat de zaal ten half acht ure geopend zal zijn en alsdan de muziek eenen aanvang zal nemen.

Duport mag den *Salon* als eene koffijkamer beschouwen, wij doen zulks niet; want ware dit zoo, dan moest men de vrijheid hebben om, na dat de voorstelling was afgelopen, nog een uurtje te blijven zitten, en zulks is niet geoorloofd. Doch spreken wij niet verder over deze willekeurige handelwijs, welke de Heer *Duport* het publiek aandoet, dat dusdanige handelwijs geenszins aan hem verdient. Wij willen

ook niets zeggen van den langharigen heer en het stijf geregen juffertje, die in het buffet zitten, noch van het veel te wenschen overlatende orchest, onder de leiding van eenen orchest-directeur, die nog andere functien bekleedt, en met eene ernst en eenen waardigheid, alsof hij aan het hoofd van een orchest in de opera geplaatst ware, de maat slaat en de eerste viool speelt!

De klok boven het tooneel, iets dat de overige Schouwburgen wel mogten navolgen, wijst het uur van achten aan; eensklaps verdwijnt het bord boven het hok van den souffleur, het scherm rijst omhoog, de voorstelling begint. — De decoratiën zijn goed, behalve het huisje of buitenverblijf, dat op het achterscherf van de decoratie, eene buitenplaats voorstelt, hetwelk een kinderachtig figuur maakt. De costumes zijn waarlijk fraai, en worden met smaak gedragen, vooral door de Heeren *Boas* en *Meese* (vergeef ons, wanneer wij de namen niet goed spellen, de fout hiervan ligt niet aan ons, maar wel daaraan, dat er geene gedrukte affiches worden afgegeven), en de acteurs zoo wel als de actrices hebben eene bijzondere wijs zich te costumeren, die natuurlijk is en navolging verdient! Maar nu het spel: het doet ons leed hierover weinig te kunnen zeggen, daar ons bestek zulks niet gedooft. *Judels* verdient te regt verdienstelijk genoemd te worden; maar het is waarheid,

hetgeen de Heer *Kneppelhout* zeide, dat men altijd in hem den komiek van den *Salon de Variétés* ziet, en zelden den persoon, dien hij moet voorstellen. *Judels* wordt bedorven door het publiek, dat hem bijna altijd, wanneer hij optreedt, terug roept. Dat terugroepen is eene dwaze gewoonte van de habitué van den *Salon de Variétés*, en gewis kan het geene streelende onderscheiding wezen voor de acteurs of actrices terug geroepen te worden, terwijl zij bij zich zelve overtuigd zijn, die onderscheiding niet verdiend te hebben. Maar om op den Heer *Judels* terug te komen: hij verdient den roem, dien men hem geeft, hij verdient het *applaudissement*, de toejuching, die hem telkens bij zijn optreden te beurt valt. De natuur heeft hem tot tooneelspeler gevormd, niet de kunst; en wanneer nu die natuur, dien zoo buitengewonen aanleg door kunst beschaafd en veredeld werd, wanneer die ruwe diamant, die nu reeds glinstert, geslepen en gepolijst werd, met welk eenen luister zoude hij dan niet schitteren? Zoude dan de komiek van *de Variétés* geenen hoogen rang onder onze Nederlandsche tooneelspelers bekleeden? „De Heer *Judels* moest gaan reizen, Frankrijk bezoeken en de modellen, die hem daar voor oogen zouden komen, raadplegen,” hoort men van alle kanten uiten; maar de Heer *Judels* is gehuwd, de Heer *Judels* is man en vader, en de verdiensten van den Heer *Judels* zijn niet

toereikend, om zulke zware uitgaven, als aan het reizen verbonden zijn, te bestrijden. Schande is het, dat de Heer *Duport*, die schatten met den *Salon de Variétés* heeft verdiend, en nog onlangs tegen een salaris, bijna gelijkstaande met dat, hetwelk de Heer *Judels* verdient, iemand geëngageerd heeft, die geen aanleg hoegenaamd voor het tooneel bezit. Een genie als de Heer *Judels* moest beter bezoldigd worden, om hem ten minste de vernedering te besparen van met eene kermistent te moeten rondreizen. Jammer, dat men in ons Vaderland zoo weinig liefde voor de kunst heeft, en *Judels* niet in staat stelt te reizen, om zijn spel te volmaken en te veredelen. Doch zoo als hij thans is, verdient hij de achting van het publiek, hetwelk hem gaarne ziet, ja vaak om hem alleen den *Salon* bezoekt. Wilt gij hem zien schitteren, bezoek dan den *Salon*, wanneer de Heer *Lustig. Deurwaarder, Liedjesdichter*, ten tooneele wordt gevoerd, of de *Loteling*, of de *Taxisboom*; maar ga niet als de *Regimentskinderen* worden opgevoerd, vooral niet als gij *Madame Albert* ooit in den Franschen Schouwburg de rol van *Trim* hebt zien vervullen. De Heer *Kapper* bekleedt mede waardig zijne plaats op het tooneel, en zoude meerderen lof verdienen, indien hij het onaangename, dat er in zijne uitspraak ligt, konde overwinnen. *Van Bienen* wordt mede gaarne gezien, vooral wanneer hij in de rol van eenen rondborsti-

gen, ruwen, eerlijken kerel optreedt, en *Pierre Boas* zouden wij mede niet gaarne van het tooneel missen. Van de dames zullen wij alleenlijk zeggen, dat jufvrouw *Lamé* met gevoel en bevallig speelt, en jufvrouw *Mendola* gewis beter zoude voldoen, indien zij wat minder effect met hare oogen wilde doen en haren mond niet altijd in die lagchende plooi trok, die haar alles behalve bekoorlijk staat, terwijl de lieve jufvrouw *Van Dijk* volstrekt zoo stijf niet is, als *Klikspaan* ons wil doen gelooven.

HOOFDSTUK X.

De Kantoorbediende.

De Schrijver van de Physiologie van den Haag schetste ons een' *Straatslijper*, en hij konde zulks doen, dewijl het ras der Straatslijpers te 's Gravenhage welig tiert. In het goede Amsterdam echter hoort de Straatslijper niet te huis, niemand zoude zich daar met hem kunnen bezig houden, hij zoude van verveling sterven; in eene stad zoo vol bedrijvigheid en gewoel, tiert het ras des Straatslijpers niet!

Is de Straatslijper eigen aan den Haag, zoo is het ras der *Kantoorbedienden* eigen aan Amsterdam. Gij kunt verzekerd zijn, dat van de tien jonge lieden, die u op uwen weg ontmoeten, ten minste zes *Kantoorbedienden* zijn, die den toon aangeven in koffijhuizen en in gezelschappen.

Ik mag ze wel, die vrolijke jonge lieden, die, meestal met smaak gekleed, zich des morgens ten negen ure naar hunne kantooien spoeden, tusschen twee en drie

ure de koffijhuizen bevolken, en ten vier ure de eet-zalen van *Gräfner*, *Peters* of *Hamman* door hun geschreeuw om schildpad-soep doen weêrgalmen, voornamelijk, wanneer zij zich vooraf overtuigd hebben, dat er geen schildpad-soep op de lijst staat.

De Amsterdamsche *Kantoorbedienden* laten zich gevoegelijk in twee soorten verdeelen: in den bejaarden gehuwde en in den nog ongehuwden jongman. Het eerste soort is geenszins het plezierigste; zij zijn veelal met hunne kleederen drie modes ten achteren, dragen veel bruin laken en zijn Zondags in het zwart. Zij bouwen geene luchtkasteelen voor de toekomst, zoo als hunne jongere makkers, zij leven in de wezenlijkheid, de wezenlijkheid van eenen *Kantoorbediende*. Zij beschouwen zich boven den ongehuwden klerk verheven, gaan eens in den winter met hunne echtgenoot en twee oudste dochters naar den *Schouwburg*, tweemaal naar den *Salon de Variétés*, en als het kermis is, kunt gij verzekerd zijn, ze eerst in gezelschap van eenige vrienden en vriendinnen in het *Paardenspel* en daarna in *Frascatie* aan te treffen. Koffijhuizen worden weinig door hen bezocht; als zij iets gebruiken willen, doen zij zulks te huis, dat kost minder. Vroeger waren zij gewoon een' Zomer-Zondag in den Haarlemmerhout door te brengen; thans, dank zij de bespoedigde wijze van vervoer, strekt zich het uitstapje tot 's-Gravenhage uit, alwaar zij nimmer

nalaten de Oranjezaal in het Bosch te bewonderen. Eentoonig vloeit zijn leven voort: de dag van heden is voor hem gelijk aan dien van gisteren, en even zoo als die van morgen zijn zal. Tegen half tien ure gaat hij, met een broodje in den rokzak en een elf-jarig knaapje, dat hij met een naar school brengt, aan de hand, kantoorwaarts; eet ten een ure het broodje, dat hij in den rokzak heeft, bij de koffij, die de patroon hem geeft; verlaat om twee ure het kantoor, om ten drie ure weêr op de beurs te zijn, welke hij ten vier ure verlaat. Dan spoedt hij zich huiswaarts, waar hij zeker is een fleschje van dat vocht, waartegen Ds. *Heldering* zoo te velde trekt, in gereedheid te vinden, vergezeld van een klein fleschje *van der Veen's* maagëlixter. Terwijl hij zich dus met eenige bittere teugen verkwikt, wordt de tafel gedekt en weldra zit hij met vrouw en kroost aan. Zijne echtgenoot verhaalt hem het nieuws, dat er in de buurt is voorgevallen, en hij daarentegen, hetgeen hij op de beurs gehoord heeft, tot dat de klok vijf uren slaat, als wanneer hij zich weder naar het kantoor begeeft, om daar tot acht ure te vertoeven. Na dien tijd houdt hij zich bezig met voor een' slagter het boek te houden, en de zaken te regelen van eene oude jufvrouw, die één pakhuis, de helft in eenen korenmolen en drie huizen heeft, met verhuurkamers van boven. Geheel anders is het leven van den jongen ongehuw-

den *Kantoorbediende*. Hij is een liefhebber van vroeg opstaan en wandelingen in den morgenstond te doen, maar het mag hem nooit gebeuren voor negenen op te staan, als wanneer hij in der haast ontbijt, om toch vooral even over negenen op het kantoor te zijn. Daar gekomen, plaatst hij zich voor den spiegel, om zijne altijd met zorg gefriseerde haren in bevallige lokken te rangschikken, en de heldere omslagen zijner halsboordjes gelijk te trekken, welke halsboordjes hij meent, dat hem eenige gelijkenis met *Lord Byron* geven. De jonge *Kantoorbediende* heeft lust voor alles, behalve voor de werkzaamheden van het kantoor; hij is een minnaar van den schouwburg, van liefhebberij-commedie-spelen, van romans-lezen, vooral van *Dickens*, van potje-spelen, en lang uitblijven als hij eene boodschap voor het kantoor te verrigten heeft! Hij treedt het kantoor binnen, er is nog niemand en van deze gelegenheid maakt hij gebruik, om op eenen met leder bekleeden kantoorstoel te klimmen, om den wijzer van de kantoorklok tien minuten vooruit te zetten.

Daarna zet hij zich op zijne plaats neder, legt zijn werk voor zich en haalt een' roman — meest altijd eenen van *Paul de Kock* — te voorschijn, waarin hij met ijver leest, tot dat eindelijk de patroon verschijnt, op wiens verschijning de roman in den lessenaar verdwijnt, en de pen ijverig over het papier krast. —

Doch niet altijd heeft de *Kantoorbediende* werk, en toch durft hij dan zijnen roman in tegenwoordigheid van den patroon niet te voorschijn halen; hij moet schrijven, hetzij er iets te schrijven is of niet, daarvoor wordt hij immers betaald? In die *landerige*

oogenblikken verveelt hij zich gruwelijk, hij bouwt zich luchtkasteelen of makelaar te zijn, en krast op allerlei manieren zijnen naam op papier met het woord *Comp.* er achter, om zich te oefenen in het vervaardigen van eene handteekening, waarvan hij zich zal bedienen, wanneer hij, of alleen of in Compagnie, *eigene zaken* doen zal. — Treft hem nu het geluk, dat er eene boodschap gedaan moet worden, dan is een-twee-drie de kantoorjas uit, de andere jas aan en de hoed op; dan, hetzij zijn weg hem derwaarts leidt of niet, wordt er een fransch broodje bij den bakker in de Torensteeg gegeten en een kleintje wit bitter in de Gravenstraat gedronken, lang met kennissen gepraat en de platen van *Buffa* met gemak beschouwd! — Eindelijk, op het kantoor terug gekomen, is zijn oog onafgewend op de klok gevestigd, die door de kunstbewerking, welke hij dezelve heeft doen ondergaan, tien minuten voor is; en naauwelijks staat de wijzer op twee, of het: „*heeft u nog iets, Mijnheer?*” vloeit van zijne lippen; en na hierop een ontkennend antwoord ontvangen te hebben, verlaat hij het kantoor, spoedt zich naar het wijnhuis op den hoek, waar hij zijne rotting heeft staan, en gewapend met deze, wandelt hij op de pantoffel-parade naar het koffijhuis, waar hij gewoon is zijn bittertje te drinken en domino te spelen, voor dat hij naar de *Zeven Kerken van Rome* of het *Hof van Holland*, voorheen

de Jonge Graaf, heên stapt! — Van vijf tot acht ure des avonds werkt of verveelt hij zich weder; maar na dien tijd is het voor hem *tempus ludendi*, en hij gaat naar zijn Collegie, want elk regtschapen *Kantoorbediende* is lid van een Collegie, waar nu en dan concerten en bals-masqués gegeven worden, en komedie gespeeld, bij welke gelegenheden hij veelal zelf eenen rol vervult, liefst als Graaf of Koning, omdat hij dan valsche knevels kan dragen en eene fluweelen muts met eene pluim, al hetwelk hij meent, dat hem bijzonder goed staat. — Is het Zomer, dan ziet men hem des Zaturdags-middags, de eenige middag van de week, dien hij vrij heeft, in eene ellendige fransche chais, die de stalhouder zoo vrij is een tilburij te noemen, naar het *Kalfje* of Amstelveen rijden, of wel dat reisje te paard doen, rijdende op een dier edele dieren, die op den *Overtoom* verhuurd worden, en niet dan met inspanning van toom, zweep en sporen, verder dan het Amstelveensche hek, of het tolhek aan de Utrechtsche zijde te krijgen zijn. Nu, de *Kantoorbediende*, wanneer hij te paard rijdt, draagt gaarne sporen en wil dezelve even gaarne gebruiken; iets, dat hij veilig met het wandelend geraamte, waarop hij rijdt, doen kan, zonder gevaar van op hol te geraken.

Zaturdags-avonds neemt hij zich voor, den volgenden morgen ten vijf ure op te staan en naar *de Meer*

te wandelen, en in *Rozenburg* of *Frankendaal* te ontbijten; maar zelden verlaat hij voor half elf het bed, leest dan tot half twaalf een' roman, als wanneer hij zich naar de kerk spoedt, zich aan den ingang van het doophuis plaatst, om de lieve dametjes, die met gestichte hartjes en naar de jonge heeren glurende oogjes de kerk verlaten, te zien voorbijgaan.

Ziedaar u in vlugtige trekken den *Kantoorbediende geschetst*. Zoo lang hij jong is, kent hij geene zorgen, dan wanneer het vierendeel jaars ten einde spoedt,

en het met zijne beurs even gesteld is als met 's rijks financiën; en geene rampen, dan wanneer hij met eenen geldzak over straat moet loopen, of, bij afwezigheid van den kantoorknecht, de deur openen, wanneer er aan de kantoorschel gebeld wordt, of de lampen opsteken en de kagchel aanhouden: alle welke dingen hij als vernederend beschouwt.

HOOFDSTUK XI.

Arti et Amicitiae

Op het Rokin bevindt zich een gebouw, dat in den gevel de woorden *Arti et Amicitiae* voert, hetwelk, zoo als iedereen weet, *aan de kunst en de vriendschap gewijd*, zeggen wil. Vroeger droeg dit gebouw den naam van *Grand-Salon*, en werden er tooneelvoorstellingen gegeven door denzelfden troep, welke thans in de Nes, in den *Salon de Variétés*, Amstels goede burgerij de winteravonden aangenaam doet korten. Indien wij hatelijk wilden zijn, zouden wij veel over de bron, waaraan dit genootschap deszelfs bestaan te danken heeft, kunnen zeggen; doch wij willen in geene geheimen dringen; de verborgenheden der administratie, zoo van het fonds als die der aankopen van schilderstukken, worden door ons geëerbiedigd, en niet blootgelegd zoo als *Eugène Sue* de verborgenheden van Parijs blootlegt. Wij willen

van de gunstige gelegenheid gebruik maken, die ons door een lid van *Arti* wordt aangeboden, en het gebouw binnen treden.

Het woord *Arti*, dat in den gevel prijkt, heeft alleen betrekking op de schilderkunst: wij zullen dus in de zaal, *Amicitiae* gewijd, schilders aantreffen, vriendelijk bijeen vergaderd, elkander de hand drukkende; en dit ziende, zullen wij niet meer aan mirakelen twijfelen. Gij hebt ongetwijfeld het lieve vrolijke zangstukje *Teniers* wel eens gezien, en verlustigdet u ongetwijfeld over het vrolijke schilders leven, hetwelk u dat stukje deed aanschouwen. Steeds waren de schilders vrolijke lustige mannen, geestig en steeds tot vermaak geneigd, en wie herinnert zich niet eene menigte anecdoten uit de levensgeschiedenis dier schilders, wier kunststukken ons met eerbied vervullen en tot hooge prijzen gekocht worden?

„Nu, ik hunker reeds van verlangen om de deur te openen en de zaal binnen te treden; daar zal ik vrolijke schilders bijeen zien, jubelend, juichend! Geestige scherts zal mij als het ware verdooven en bedwelmen met de klank der bekers, en het vrolijke gezang; daar zal ik aangezigten zien, waarop geest, talent en vernuft in elken trek te lezen staat, oogen, fonkelende van kunstgevoel, en — treed binnen.”

„Hoe! geen enkel mensch, en het is toch reeds twee ure. — *Jan!*”

„Wat blief?” vraagt een knecht, verwonderd, iemand op dat uur in de zaal te zien.

„Glas madera!”

„Als je blief.”

„Zeg, *Albrecht!* komen hier geene menschen?”

„Dat is te zegen, nu niet,” gaf mijn vriend ten antwoord, „maar 's avonds ziet men een' mensch of zes hier bijeen; de een leest de nieuwsbladen, waarvan hier voorraad is, en drinkt een glas eau sucré; een paar anderen spelen domino en drinken te zamen eene halve flesch! en ten half elf is het gaslicht uitgedraaid en de zaal gesloten.”

„En dat zijn schilders, mannen, die door hunne kleding, lange haarlokken en knevels — waarom ook niet door de kunst — den ouden schilders gelijk willen worden? maar misschien zijn ze dan *jolig fideel* onder elkander en.....”

„Vraag excuus, de een groet naauwelijks den ander; men kent elkander niet eens bij naam en de eene schilder geneert zich voor den anderen, dien hij niet kent, omdat hij in dezen eenen kunstliefhebber meent te zien.”

„Dit vind ik.....”

„Sus, dat alles moet gij fraai, bijzonder fraai vinden! want de president voerde laatstelijk bij het algemeene verslag aan, dat het een bewijs was van de matigheid der schilders onzer dagen, dat de koffijkamer van

Arti et Amicitiae zoo schaars bezocht wordt!”

O caput Lepidum!

„Ik verveel mij hier, geleid mij nu naar de zaal, *Arti* toegewijd.”

„Klim de trap maar op! ik volg u.”

„Hei! hola!” riep *Albrecht*, toen ik eene niet bij uitstek lichte zaal doorliep, langs welker wanden schil-

derijen hingen en naar eenen trap zocht, om hooger te klimmen.

„Heila! ho! waar gaat gij heên?”

„Naar de kunst!”

„Wel, die is immers hier!”

„O zoo, ik zag ze niet.”

— — — — —
— — — — —

Bij eene verandering van den voorgevel, zoude ik aanraden het woord *Amicitiae* uit den gevel te laten, en daar het toch eene moeite is, wisch dan het woord *Arti* met een maar weg; het geeft nu maar stof tot verwarring en vergising, zoo als men zich vergist, wanneer men jenever in eene flesch doet, en er eene etiquette met het woord champagne opplakt!

—

HOOFDSTUK XII.

Tot Nut van 't Algemeen.

Nieuwenhuijzen, wie kent dezen naam niet, wie heeft nimmer zijn portret aanschouwd! — Die zulks niet gedaan heeft, heeft het zich zelven te wijten. Toen de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, deszelfs vijftigjarig bestaan vierde, zag men schier overal het portret van dominé N. door voetzoekers, donderbussen en luchtpijlen omgeven, want de leden van 't *Nut* schijnen bijzondere liefhebbers van vuurwerk te zijn. De Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* heeft zich ten doel gesteld, om verlichting in Nederland te verspreiden, en geeft daarom werkjes uit, waarin zeer aandoenlijk verteld wordt, hoe baas *Braafhart* eerst erg aan den drank was, en hoe toen de schuldeischers hem geene rust lieten, en zijne brave vrouw en dochter *Koosje* haveloos over de straat liepen, hoe dominé *Regtzin* hem toen overhaalde lid van een matigheids-genootschap te worden, en hoe baas *Braafhart*, na dominé's raad te hebben opgevolgd, thans een gegoed man is en in zijn eigen huis woont, en met zijne vrouw

en dochter, die er nu fatsoenlijk uitzien en met dominé, heel knutselig in een prieëltje achter zijn huis, theetje drinkt en pijpjes rookt, (welk een Eden van aardisch geluk!) terwijl *Koosje*, die eerdaags met *Willem Vlijtig* in den echt zal treden, zedelessen ontvangt. — Nu, die boekje zijn zeer geschikt voor de menschen voor welke zij geschreven zijn; het is maar jammer, dat die menschen ze niet in handen krijgen, daar die lieve gemoedelijke geschriftjes, och ja! meestal door de dochters der leden, voor papilotten gebruikt worden. Vervolgens zorgt de Maatschappij voor kinderprenten, versjes en liedjes van *Vergenoegde Landmannen*, enz. in den Enkhuizer Almanak, dien de pedel voor een fooitje bij de leden rondbrengt. — Om nu nog te melden hoe die Maatschappij zorgt, dat de kinderen op de armenscholen zoo veel leeren, dat zij zich te wijs achten om ambachtslieden te worden, en meer dergelijke zaken, laat ons het bestek niet toe, en zoude ook minder in onze Physiologie te pas komen.

Daar in Amsterdam alles groot en roijaal is, spreekt het als van zelf, dat de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, ook te Amsterdam een groot gebouw heeft, waarin de vergaderingen gehouden worden. — Het beeld van *Atlas*, hetwelk sedert eeuwen met den wereldbol op de schouders op den achtergevel van het paleis prijkt, heeft het gezigt op dit steenen gebouw,

waarvan niets bijzonders te zeggen valt, dan dat er met vergulden letters de woorden: *Tot Nut van 't Algemeen* voor te lezen staan. Om den volke te verlichten worden er ook redevoeringen gehouden, en dan vertoont zich de Maatschappij in vollen luister. De banken van de gehoorzaal zijn vol gepropt van eerbare burgers, vooral slagers en bakkers, de rede naar beklimt het spreekgestoelte, de directie zit zeer eigenwijs op den vorsten bank, na driemaal gehemd te hebben, begint hij en leest (de spreker is een dichter) een zestal luimige dichtstukjes voor: *Tot Nut van 't Algemeen?! De vergadering lacht, giert het uit, mits de scherts niet al te diep is, maar plat, à la Oosterwijk Bruijn.*

„Dat was een bol!” zegt de een.

„Een vervloekt aardige kerel!” zegt een ander lid.

„Vrij wat beter dan die van laatstleden Donderdag,” voegt een derde er bij.

„Dat was een regte zanik,” merkte een ander aan.

„Ik heb half zitten slapen.”

„En ik was blij toen het gedaan was!”

En wie was nu die nare vent, die zanik, die zoo verveeld had? Het was een onzer voornaamste geleerden, geen professor, want die schrijven niet, en spreken slechts zelden dan op de collegiën, maar een man, die om zijne geleerdheid algemeen geacht zoude zijn geworden, indien hij wat meer geld en eene koets en

buitenplaats, enz. had gehad. Die man meende, dat hij in eene vergadering van leden, wier doel het is, verlichting en beschaving te verspreiden, over een nuttig onderwerp zoude moeten spreken, en niet als een *paljas* zijn *fort* er van moest maken, om de menschen aan het lagchen te helpen; die man sprak over *den invloed der beschaving op het geluk der volken*, en wees tevens aan, wat ware beschaving was en welke middelen men moest aanwenden, om tot de ware beschaving te geraken.

De man sprak verstaanbaar en duidelijk, en behandelde het gewigtige onderwerp met gepasten ernst. En wat deden de hoorders, de leden der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen?*

Eenigen, maar hun getal was bijzonder klein, zaten te luisteren, doch het grootste deel verveelde zich. — Hier zaten eenige met geslotene oogen, zoo genaamd om beter te hooren; daar weder anderen, die elke vijf minuten hunne horologiën te voorschijn haalden, om te zien hoe laat het was; andere zaten gedurig heên en weêr te schuiven, of met de nevens hen zittende personen te praten, en de meeste trokken benaauwde gezigten, toen de redenaar reeds langer dan een uur gesproken had en nog het woord: „*ik heb gezegd*,” niet had geuit.

„Daar schijnt geen eind aan te komen,” zeide een, die zich, terwijl de spreker de middelen, om tot de

ware beschaving te geraken, aantoonde, met den naast hem zittende over de prijzen van het graan gefluisterd had. „Daar schijnt geen eind aan te komen.”

„Is het nog niet gedaan?” vroeg het andere lid, die, om beter te hooren, met geslotene oogen had gezeten, aan den naast hem zittende, die gedurig op zijn horologie zag, en zeide, dat het tegen de wet streed, dat een spreker langer dan een uur sprak, en dat het nu reeds zeven minuten over het uur was.

Eindelijk kwam het zoo lang gewenschte en met zoo veel smart verwachte woord: „*ik heb gezegd.*” over des redenaars lippen, die meende, zich al bijzonder te hebben uitgesloofd om nuttig te zijn; en naauwelijks klonk dit woord door de zaal, waarin overigens niet bijzonder veel klank is, of, als door eenen elektrieken schok getroffen, vlogen de leden op en verlieten, na eens weêr geapplaudiseerd te hebben, omdat dit zoo hoort, omdat het eenmaal het gebruik is, de zaal, om zich naar de koffijkamer te begeven.

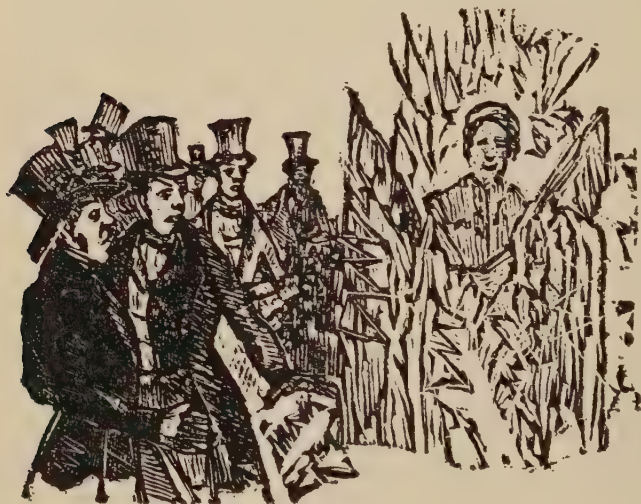
Waarlijk, het is een schilderachtig gezigt, te zien, hoe de leden, wier doel verlichting en beschaving is, zich om het buffet verdringen, en elkander stooten en stompen om bier en koffij te krijgen, welke dranken *gratis* verkrijgbaar zijn gesteld. Er zijn leden, die daarom alleen naar het *Nut* gaan, en 's middags veel zout over hunne spijs werpen, om 's avonds veel te kunnen drinken.

Ziedaar u eene vergadering van de Maatschappij geschetst. — Eens in het jaar is er eene groote vergadering, die met belagchelijke deftigheid en gewichtigheid gehouden wordt. Van alle kanten uit het Vaderland, waar slechts een Departement dier Maatschappij gevestigd is, komen afgevaardigden aanstuiven, zonder eigenlijk regt te weten, wat zij doen moeten; doch zij krijgen reisgeld, en daarom bieden zich nog al *Dominés* en *Schoolmeesters* aan, om zoo'n plezierreisje naar Amsterdam te doen. Zie hen dan met gepasten ernst en met waardigheid in de *Nieuwe Lutherse kerk* zitten, hoorende naar de plegtige redevoering en nog meer naar de muziek, die zich, opdat de afgevaardigden zich niet al te zeer zouden vervelen met naar iets te luisteren, waarvan zij somtijds niets verstaan, laat hooren!

Vervolgens wordt er met buitengewone deftigheid en grooten omslag in de *Mennonieten kerk* verslag van den staat der Maatschappij gedaan; doch de meeste afgevaardigden verkiezen liever eene partij billart in het Fransche koffijhuis te spelen, dan bij dit verslag tegenwoordig te zijn, dat meestal zeer droog is en zonder muziek.

Des middags eten de afgevaardigden meestal in den Franschen tuin en drinken er nog meer, vooral op den bloei der Maatschappij, zoodat het wel gebeurt, dat er afgevaardigden zijn, die des avonds in het park

veel meer zonnen zien dan *van den Burgh* afsteekt, die nimmer nalaat, vurige tempels met het borstbeeld van *Nieuwenhuyzen* en *inscriptsies* er boven, den afgevaardigden ter bewondering aan te bieden.

Van de hoop jongens, die 's Woensdags en Zaturdags tot last der goede ingezetenen, die in de nabijheid van het *Nut* wonen, op een drietal zolders les in het teekenen ontvangen, of in de natuurkunde onderwezen worden, willen wij geenszins melding maken. Het zij den lezer genoeg, te weten, dat er voor iedereen, die lust tot verhandelen heeft, te Amster-

dam eene gelegenheid op eene groote schaal bestaat, om zijne gaven te laten hooren, even zoo goed als op dorpen en in kleine steden, waar men slechts een *Nut* heeft. Wij beschouwen het *Nut van 't Algemeen* als eene lichtgevende lamp, waarvan de pit te hoog is opgedraaid, en die dus meer walm dan licht geeft, en weldra zal uitgaan, evenals deze Physiologie, dat is, als eene nachtkaaars!

HOOFDSTUK XIII.

De Spoorwagen

Men behoeft juist niet zeer oud te wezen, om zich den tijd te herinneren, toen de *vliegende schuit* als het toppunt van snelheid werd beschouwd. Begrijp eens, in slechts vijf uren vloog men van Amsterdam naar Utrecht! — Verbazingwekkende snelheid!

Ik zie ze nog in vollen luister, die thans ontluisterde Utrechtsche en Haarlemmer schippers, zich naauwelijks verwaardigende de reizigers, die in hunne *Arken* kropen, aan te zien, en weigerende onderweg stil te leggen, om reizigers op te nemen. Wel werd hunne magt, hunne alleenheerschappij eenigzins gefnuikt door de diligences; doch noch *Diligences*, noch *Spoorwagens* waren in staat hen, magtige waterkoningen, van den troon te stooten!

De zucht tot navolging lag toen nieuwe wegen aan, dempte de wateren, bedorf de buitenverblijven, groef door vette weiden en welige akkers, en die weg werd den *Spoorweg* genoemd. Met medelijdende blikken werd deze weg door de zoo even genoemde schippers beschouwd; volgens hun oordeel zoude er nooit iets goeds van kunnen komen, was het niet dan dwaas-

heid; en toch hij is gekomen, en langs dien weg dondert met geweld voort:

Dien vurigen Salamander.

Vuur spuwt zijn buik, die rammelt over d' aard.

en sleept honderden met zich voort. De schippers zijn veranderd, zijn vriendelijk, bescheiden, voorkomend geworden, maar het baat hun niet; hunne schuiten,

Naar 't model

Van Noach's Ark gebouwd,

blijven ledig, want ook het reizend publiek is veranderd. *Tempora mutantur et nos mutamur in illes!*

Wij willen van den *Rijn-Spoorweg* niets zeggen, omdat wij denzelven nog als onvoltooid beschouwen. Anders toch zouden wij over de belagchelike inwijding, kleingeestig en laf, de inwijding van iets, dat nog onvoltooid is, in het breede kunnen uitwijden en tevens aanmerkingen maken, die wij nu aan anderen zullen overlaten.

Spreken wij van den *Haarlemmer Spoorweg*.

Na met Hollandsche kruipende langzaamheid jaren gewerkt, beproefd, hersteld, veranderd en verbeterd te hebben, is deze weg dan eindelijk in gereedheid gebragt. Even buiten de Willemspoort verheft zich het *Stations-gebouw* sierlijk en doelmatig ingerigt, doch veel te hecht; want misschien zal men over eenige weinige jaren in Engeland of Frankrijk, niet in *Holland*, (de Hollanders vinden niets meer uit;

niet uit domheid, neen, lieve lezer! niet omdat zij niet *kunnen*, maar omdat zij niet *willen*, en met reden, de uitvindingen worden hier zoo niet aangemoedigd, als in andere landen. Dank zij onze nationaliteit!) wanneer men dan over weinige jaren in Frankrijk of Engeland een ander sneller middel van vervoer, eenvoudiger en van minder kosten dan de *Spoorweg*, heeft uitgevonden, zullen wij, ons tegenwoordig aangenomen *systeem* getrouw, het weldra naäpen, en dan deelt de *Spoorweg* met deszelfs hechte *Stationsgebouwen* in hetzelfde geluk, waarin schippers en ondernemers van diligences zich thans verheugen mogen. Ziedaar eene reden, waarom ons het *Stationsgebouw* buiten de Willemspoort te hecht en te sterk voorkomt. Naar dit gebouw ziet men, op vastgestelde uren, eene menigte volks in omnibussen en vigilanten, die vruchten der meer en meer toenemende beschaving, of wel te voet, heên stroomen. Eensklaps begint er een bengel te luiden, en het is alsof dit gelui eenen electrieken schok bij het volk teweeg brengt. Iedereen zet het op een loopen; waarom? dit weet niemand, men heeft nog tijd in overvloed; maar toch de bengel luidt, loopen, loopen! Het is alsof de stoomkracht reeds in de beenen der reizigers dringt, zoodra zij het gelui van den bengel hooren. Eindelijk komt men aan de bureaux, waar de plaatsbriefjes worden afgegeven; in de wachtkamer van de *Wag-*

gons dringt de menigte zich zaâm voor de deur, en zoodra heeft niet het gelui opgehouden, of de vleugeldeuren worden geopend en de wachtkamer *braakt* de menigte uit, die als het ware den trein bestormen en in de wagens plaats nemen.

Zoo als iedereen weet, zijn er drie verschillende rangen op den *Spoorweg*. Van de reizigers, die zich in de wagens van den eersten en tweeden rang bevinden, willen wij niets zeggen, omdat die reizigers te fatsoenlijk zijn, om onder de reis te spreken, of zich te verwonderen over de snelheid of over iets anders, hetwelk reden tot verwondering geeft.

Wij willen dus plaats nemen in den *Waggon*, en noodigen den lezer uit ons derwaarts te volgen.

Reeds dadelijk kan men bemerken, welke reizigers gewoon zijn van den *Spoorwagen* gebruik te maken, en wie het zijn, die zich voor het eerst in die *Wagens* bevinden. De eersten nemen rustig plaats, rooken hunne pijp of sigaar en bemoeijen zich weinig met hetgeen er om hen heên voorvalt. De anderen daarentegen zitten geen oogenblik stil, en veranderen, om toch vooral een goed uitzigt te hebben, zoo dikwijls en zoo lang van plaats, tot dat de *Wagen* eindelijk zoo vol is, dat zij genoodzaakt zijn te blijven zitten. Anderen zijn eenigszins bleek en ontsteld en vragen of het geen kwaad kan, dat zij zoo dicht achter de *Locomotief* zitten.

Intuschen wordt de bengel weder geluid; het gewoel neemt al meer en meer toe. Eindelijk zwijgt de bengel, de conducteurs blazen op de horens, en bonk! een oorverdoovend gegil, de *Wagens* rammelen, de *Locomotief* snuift en blaast, de trein zet zich in beweging!

„Daar gaan we!” roepen eenigen.

„Hoort eens! het paard is verkouden,” zegt er een, die aardig wezen wil.

„Een raar paard, dat steenkool vreet en vuur.....” zegt een ander, die nog aardiger zijn wil.

„Wat gaat er dat door!”

„Het mogt wat! Gij zult eens wat anders zien, als wij maar eerst voorbij *Sloterdijk* zijn!”

„Ja, daar passeren wij strijkelings het hek.”

„Maar dat kan immers geen kwaad, daar is toch geen gevaar bij?” vraagt een bange heer.

De conducteur komt in de *Wagen* en haalt de plaatsbriefjes op.

„Daar hebt gij een coupon van twaalf zeven en dertig en een half,” zegt de grappenmaker, zijn plaatsbriefje, dat eenige overeenkomst met een' coupon heeft, den conducteur overhandigende.

„Nu begint hij, toe maar! zoo mag ik het zien.”

Op dit oogenblik rijdt men een wachthuisje voorbij.

De bange heer trekt verschrikt zijn hoofd terug.

„Wat was dat?”

„Een wachthuisje.”

„Ik dacht, dat wij een ongeluk kregen,” zegt de bange heer.

„Kom, wat!” roept een ander, met eenen grooten mantel en langen baard, „het is hier maar kinderspel. In België gaat het er wat anders door, een uur in vijf minuten.”

„Schrikkelijk!” zegt de bange heer, „nu, daar kregen zij mij niet in; dit gaat al harder dan mij lief is.....”

„Kijk! daar heb je den toren van de Zaan!” roept er een.

„Daar heb je Haarlem al!”

Hoewel er volstrekt niets te zien is, en het op den *Haarlemmer Spoorweg* zelfs met eenig gevaar vergezeld gaat, het hoofd buiten den wagen te steken, zijn er toch, die onophoudelijk, tot grooten last van de nevens hen zittenden, het lijf halverwege uit den wagen steken, waarschijnlijk, omdat het verboden is zulks te doen, welk verbod in alle wagens, op groote vellen papier gedrukt, staat aangeplakt.

Onophoudelijk hoort men: „ze mogen zeggen wat ze willen, maar het is toch maar eene mooie uitvinding!” en tot vervelens toe hoort men de betuigingen: „ik begrijp mij niet, hoe die boel in elkander zit, ik kan er geen touw aan vast maken,” en „ik wou zoo’n *Locomotief* wel eens van binnen zien!”

Aan Half-weg gekomen, rijdt men een hek, van latten zaâmgesteld, voorbij.

„Tel nu die latten eens,” roept de aardige heer, „en als de trein stil houdt, voegt hij er bij: „het paard krijgt wat drinken, het arme dier!”

„Daar heb je Haarlem, kijk! daar gaat de schuit, er zit niemand in, het gaat toch gaauw!”

Dit zijn de gesprekken, dit is de taal, die men zeker is in den *Spoorwagen* te hooren. Niets van die aardige anecdoten, van die gezellige gesprekken, die vroeger in de oud-vaderlijke trekschuit gehoord werden, dat alles is voorbij!

Het reizen heeft zijne aantrekkelijkheid verloren, het

is geene uitspanning, geen genot meer. Vroeger was een togtje — bij voorbeeld naar Utrecht — eene reis, waardig om eenigen tijd vooraf in overweging genomen te worden. Men kleeedde zich in zijn zondagspak, nam leeftocht mede en tabak, enz. In één woord, men ging op reis en wandelde vroeg in den morgen naar den Berelijt. Hier nam men plaats in den stuurstoel, en rookte betere tabak dan men gewoonlijk rookte. Het vroege opstaan, de frischheid van eenen schoonen zomermorgen, de schilderachtige buitenplaatsen en lieve dorpen, die men voorbij voer, alles werkte mede, om ons in eene aangename gemoedstemming te brengen. Men gevoelde, dat men *uit* was en kwam met bedaarde langzaamheid, zoo overeenstemmend met het Hollandsche karakter, ter plaatse zijner bestemming aan.

Thans is het reizen geen genot meer: geene andere gesprekken, dan die door ons medegedeeld zijn, lijnrechte wegen, die niets bekoorlijks hebben, geene aanlegplaatsen onder den weg, waar men den *inwendigen mensch* versterken kan, eene woeste vaart van de eene plaats tot de andere: ziedaar het reizen met den *Spoorwagen*. Is dat genot? Nogmaals, lezer! *tempora mutantur et nos mutamur in illis!*

HOOFDSTUK XIV.

Collegies.

Ik heb alle achting voor zulke bijeenkomsten, waar de nijvere man zich na gedaan dagwerk een uurtje ontspant, gedachtig de spreuk: „*Non Semper*, enz. Maar die bijeenkomsten, die zoo genoemde *Collegies*, waar de burger de hoogere standen der maatschappij wil nabootsen, vind ik altijd bespottelijk, en waardig gelaakt te worden door eene scherper' pen dan de mijne is. Die *Collegies*, hoe lief en hoe aardig en, o hoe goedkoop! dezelve dan ook zijn mogen, zijn de ruïne van menig huisgezin, de mot, die aan het huisselijke geluk knaagt en dikwijls de weg, die tot armoede leidt. Die *Collegies* maken den man uit-huizig, zetten hem tot verteringen aan, die dikwijls zijne verdiensten te boven gaan, en leeren der vrouw genoegens kennen, die eene burgervrouw niet kennen moest. Die *Collegies* ontheiligen den dag des Heeren, want des Zondags-avonds vertoonen zij zich in vollen luister. Eertijds had men gezellige bijeenkomsten, vierde men feest, zoo als bij *van Zanen*;

thans schuwt men zijne woning, dezelve is veelal te ellendig om *volk te zien*, men bekrimpt zich zoo veel mogelijk, om de onkosten van het *Collegie* te bestrijden, en in de ruime meer of min schitterende Collegiezaal alleen is genoeg te smaken.

Die *Collegies* zijn in Amsterdam menigvuldig; menigvuldiger dan ergens elders, en met elken dag neemt hun getal toe.

Die *Collegies* geven concerten door liefhebbers, toneel-voorstellingen door liefhebbers en bals-masqués. Wilt gij iets naders omtrent die *Collegies* en de collegianten weten, klim dan met mij deze smalle ongemakkelijke trap op; doch vat het touw, dat de plaats van leuning vervult, volstrekt niet aan. Nog hooger, wij moeten op de derde verdieping zijn. Zie zoo! doe nu de deur open en gij zijt op de achterkamer.

Wat is het hier morsig, en hoe haveloos zien die kinderen er uit, die met elkander aan het brood plukken, dat zonder bord of broodmand op tafel ligt; hunne kleederen en aangezigten zijn met de koffij bemorst, waarin zij hun brood gedoopt hebben, omdat zij geen boter krijgen: de boter is te duur! De stoelen dienen tot bergplaats van kleederen; de grond is met stof en broodkruimels, met gestorte melk en koffij bedekt; zoude de huisvrouw misschien ziek zijn, of zoude armoede de lust tot werken, tot orde en zindelijkheid bij haar hebben uitgedoofd? Maar stil,

hoor! daar klinken de toonen van eene viool op de voorkamer, laat ons daar binnen gaan.

Daar zien wij de huisvrouw, met nog drie andere jufvrouwen, op het midden van den vloer staan. Op eenen stoel zit een tusschen-ding tusschen een' heer en eenen man, een *dansmeester*. De huismoeder neemt met nog drie andere huismoeders les in het dansen, want over eene maand zal er bal-masqué in het *Collegie* zijn, en de eene wil daar als herderin, de andere als een Italiaansch bloemenmeisje, de derde als eene Turkin en de vierde in het costuum Indiane, maar niet zwart, verschijnen.

„*La trénoise!*” schreeuwt de dansmeester in gebrek-kig Fransch. „Heel goed, jufvrouw *Menners*.”

„*Queu de chat!* Uwé moet het regterbeen wat meer vooruitzetten, jufvrouw *Valk!* bij voorbeeld zoo,” en de dansmeester zet zijn been zoo ver vooruit, dat het een wonder schijnt, dat hij het ooit weer op zijne plaats kan brengen.

„Goed zoo! *Prince d'Orange*. Uwé moet zoo hoog niet springen, jufvrouw *Kamp!* dat is geen smaak meer.”

„Nu de galop:

Fralaridera! Fralaridera!

Uwé gaat uit de maat, jufvrouw *Verreveen!* Nog eens.

Fralaridera! Fralaridera!

Zoo is het goed."

Elk der *jufvrouwen* betaalt twee dubbeltjes aan den dansmeester, de dansles is geëindigd.

En wie zijn nu die *jufvrouwen*? Jufvrouw *M.* is de echtgenoot van een' kantoorbediende, die vijf honderd gulden jaarlijks verdient; jufvrouw *V.* die van eenen kleedermaker; jufvrouw *K.* is de moeder van de drie morsige kinderen, welke wij zoo even gezien hebben; haar echtgenoot is een waagdrager; en jufvrouw *Verreeven* is eene ongehuwde jonge jufvrouw

van zes en dertig jaar, die bij haren broeder, een' zilversmid, een te huis werker, in woont.

Eindelijk is de feestdag daar. In vigilantes rijdt men naar het *bal-masqué*, men danst met kantoorbedienden, als turken en ridders uitgedost, en ambachtslieden als troubadours en matrozen; domino's ziet men weinig op dergelijke *bals-masqués*.

Men drinkt wijn, fijne wijn; de een wil voor den anderen niet onderdoen; men denkt, dat het deftig staat, grove verteringen te maken, en in de volgende maand eet men geen vleesch en gaan de kinderen zonder avondeten naar bed; want die, o zoo goedkoope *Collegies*, maken eene huishoudelijke bezuiniging noodzakelijk. Het moet al zeer plezierig zijn te dansen, met het vooruitzicht in geene maand vleesch te eten, en zijne kinderen met hongerige magen naar bed te zien gaan.

Het huis, waarin ik u thans wil binnenleiden, is een kleine tabakswinkel. Het achtervertrek heeft het uitzicht op den winkel, en in dit achtervertrek zit de vrouw des huizes, een lief acht en twintigjarig vrouwtje, dat er echter veel liever uit zoude zien, indien zij met wat minder bloemen en linten prijkte. Wij zeiden, dat de vrouw zat, maar toen wij dit zeiden, maakten wij ons aan eene onwaarheid schuldig; de vrouw zit niet, maar staat voor eenen spiegel. Zij houdt een komedieboekje in de hand, en, in plaats

van een oog op den winkel te houden, slaat zij hare gebaarden in den spiegel gade. Met de regterhand zwaait zij een tafelmes, hetwelk de plaats van dolk moet vervangen; zij oefent zich in de rol, die zij den eerstkomenden Zondag in het *Collegie* zal moeten vervullen.

In dien tusschentijd deelt de winkeljongen aan zijne kennissen sigaren uit, en maakt tevens van deze gelegenheid gebruik, om met de meid van de naaste bureu te stoeijen, en van welke gelegenheid wederom een ander gebruik maakt om het gewicht-bakje te stelen.

„Neen!” roept de jufvrouw met hevige gebaren, „neen! gehoond, beschimpt, door iedereen gesmaad! dat is te veel.”

Met eenen ijsselijken lach: „Men zegt, dat ik krankzinnig ben! Krankzinnig, hé! ha! en wie heeft mij krankzinnig gemaakt? Doch ik hoor gerucht; stil, men komt... moed... slechts... een oogenblik moed... en het is gedaan... ha! het is *Lorenzo*, mijn verleider... mijn zielloos lijk...”

„*Vollik!*” roept een man, die sigaren wil koopen, in het voorhuis.

„Nog weinige oogenblikken,” vervolgt de jufvrouw, hevig met het mes zwaaijende „en een bloedig... misvormd lijk zal alles wezen... wat er van de arme, de verleide *Elvire*...”

„Hilla! Vollik!” roept de man, die sigaren wil koopen, nogmaals.

Maar ik bid u, wie zoude in staat zijn, om in eenen winkel te helpen, als men op het punt staat zich te doorsteken. De man verlaat den winkel en komt nimmer daar terug; de stand verloopt, maar de jufvrouw schittert op het tooneel. Mijnheer speelt voor *Lorenzo*, de jufvrouw voor *Elvire*; en terwijl zij hunne rollen bestuderen, wordt de winkel aan het bestuur van eenen zestienjarigen jongen toevertrouwd. Wat later wordt de inboedel van *Lorenzo* en *Elvire* bij *executie* verkocht.

Die arme jongen, die thans als soldaat naar de Indiën vertrekt, om zijne schuldeischers te ontgaan, zoude nimmer zooverre gekomen zijn, indien hij geen lid van een *Collegie* geweest ware. Daar verteerde hij bijna geheel zijn inkomen; hij *introduceerde* en *regaleerde* zijne kennissen, tot hij zich zelven in een schip, dat naar Oost-Indië vertrekt, *introduceerde* met het blijde vooruitzicht zich op comiesbrood te kunnen *regaleren*. Ds. *Heldring* noemt den jenever erger dan de cholera; wij noemen die *Burger-Collegies* erger dan de pest; een kanker, die aan het huisselijk geluk knaagt; een spoorweg, die met verblindende snelheid naar armoede en ellende voert!

HOOFDSTUK XV.

De Hooge Sluis.

Zoo als wij reeds zeiden, ligt Amsterdam aan den Amstel en het Y; en om, binnen de stad, van den linker naar den rechter oever der genoemde rivier te komen, liggen verscheidene bruggen en sluizen, waarvan de *Hooge-Sluis* de voornaamste is. Op die brug staande, heeft men aan den eenen kant een heerlijk gezigt op den Buiten-Amstel; van den anderen kant heeft men het gezigt op de stad. „Van dáár,” zegt *B. van Gerrevink* in zijnen *Wegwijzer of Korte Beschrijvinge van de stadt Amsterdam*: „heeft men, „zonder roem gesproken, eene der schoonste gezigten „van de waereld; aan de eene zijde ziet men een „zeer groot gedeelte der stad, en zeer veel hooge „gebouwen, kerken en torens uitsteken; aan den buitenkant heeft men den Amstel, de omgelegene hofsteden, en 't vermaakelijk weiland!”

Dit alles is boven op de sluis te zien. Laat ons nu eens beschouwen wat zich onder die sluis bevindt.

Eenen ongemakkelijken trap afgeklouterd en eenen langen steiger overgegaan zijnde, komt men aan eene zware deur, die zich in eenen der bogen van de sluis bevindt en niet dan met inspanning van krachten kan geopend worden. Een' langen verwulfd en gang doorgaande, komt men in een ruim vertrek, hetwelk tot koffijkamer is ingerigt, en waarin tevens op een groot ouderwetsch bord de namen van de stichters der jagthaven te lezen staan! Deze kamer doorgestaan zijnde, komt men op eenen ruimen steiger, met hekwerk omgeven en door een planken dak bedekt, op welken steiger tafels en stoelen geplaatst zijn, en van waar men een heerlijk gezigt heeft op den Amstel en op al hetgeen op denzelven voorvalt. Aan de rechterhand ziet men de havenhuisjes, waarin de liefhebbers van zeilen den Zondag doorbrengen, en eten en *drinken*. Aan de linkerhand ziet men een gebouw, op een vlot opgerigt, welk gebouw door de schippers met den naam van het *Octrooi* bestempeld wordt. Daar ziet men hoe de ambtenaren der stedelijke belasting, door het gemeen *commiesen* genoemd, ijverig bezig zijn elk vaartuig, dat de stad wil binnen varen, te onderzoeken, of er in die vaartuigen ook goederen zijn, onderhevig aan belasting. Van dien reeds beschrevenen steiger ziet men, hoe de schippers der onderzocht wordende vaartuigen, aan de ambtenaren turf, brood, vleesch, paling en de hemel weet wat niet al, aan die-

zelfde ambtenaren of commiesen *verkoopen*, maar van dienzelfden steiger ziet men *nooit*, dat die ambtenaren of commiesen het gekochte betalen!

Op zijde van dezen steiger bevinden zich eene menigte gebouwen, tot bergplaatsen van allerlei soort van zeilvaartuigen ingerigt; en meest altijd treft men op den steiger heeren aan met morsige witte broeken, hoogrood gekleurde wangen en breedrandige stroo-hoeden op, die, onder het genot van sterken drank, elkander allerlei ontmoetingen, voorgevallen op hunne zeilpartijtjes naar Muiden, Ouderkerk of den Uithoorn, zitten voor te liegen.

„Nu, vraag het maar aan *Toon*, hoe het er toe ging,” zegt een jonge heer van plus minus drie en twintig jaar, „hij was er bij, het was vervloekt onmogelijk, om de sluis te *Muiden* in te komen. *Kees!* geef mij nog een glaasje bitter.”

„Ja, het was een’ verduivelden toer en toen wij het zwaard verloren — *Kees!* mij ook een glaasje — dacht ik, dat wij zoo zeker voor de haaijen waren als ik hier zit.”

„Nu, zoo heb ik het eens op een’ hemelvaartsdag gehad. Ik ging met *Hein* en *Dirk* naar de *Zaan*. Er stonden wel drie honderd menschen op den wal, om naar ons te kijken, maar kwamen wij er ook netjes door, *Hein?*”

„Of wij, en de kastelein uit *den Otter* zeide zelfs,

dat hij nog nooit zoo iets gezien had, en hij geen halve cent voor ons leven had willen geven. *Kees!* brandewijn met suiker!"

Dit zijn de gesprekken, die men onder de *Hooge-Sluis* hoort, en afgewisseld worden door het geschreeuw om sterken drank.

Ook zal de vreemdeling eenigzins verwonderd zijn, de Heeren Zeilers dikwijls de uitdrukking te hooren bezigen: „daar had je *Willem* in zijn tijd,” of *Gijs*, of *Klaas*, of welken naam zij dan ook noemen; en ligtelijk zoude het denkbeeld bij hem opkomen, dat er eene groote sterfte onder de liefhebbers plaats heeft. Wij zijn hem dus de volgende opheldering verschuldigd. Het plezier-zeilen is eene kostbare liefhebberij, omdat de meeste liefhebbers gewoon zijn met een nat zeil te zeilen, en dus gebeurt het vaak, dat deze of gene Zeilersbaas zich zelven in den grond zeilt, als wanneer zijne eigendommen en ook zijn vaartuig bij Regterlijk Gezag verkocht worden en hij zelf verdwijnt, zonder dat iemand zijne juiste woonplaats weet; over dezulken sprekende, bezigen de Zeilers bazen de uitdrukking: „*in hunnen tijd.*”

Gewoonlijk eens in den Zomer heeft er eene groote plegtigheid op den Amstel plaats: eene zeilpartij, vergezeld van muziek en het lossen van geschut, welke plegtigheid met den naam van *Admiraal-zeilen* bestempeld wordt!

Eene menigte zeilvaartuigjes varen dan den Amstel op en neder, en lossen pistool- en geweerschoten, wanneer zij elkander voorbij varen; bij welke gelegenheid het wel eens gebeurt, dat de een den ander' een been aan stuk schiet. 's Avonds wordt dit kinderachtige feest door het afsteken van eenige vuurpijlen besloten, die men zoo vrij is een luisterrijk vuurwerk te noemen.

HOOFDSTUK.

DAT GEEN HOOFDSTUK IS, MAAR ALLEEN
DIENT OM DEN LEZER TE ONDER-
RIGTEN, WAAROM ER ZOO VÉÉL
IN DEZE PHYSIOLOGIE NIET
GEVONDEN WORDT.

Mijn Heer!

Het doet ons leed, dat wij ons verplicht achten, een groot gedeelte van de copij ongedrukt te laten liggen; het werkje zoude anders te uitgebreid worden, en bij gevolg te duur. Mogt echter het debiet der *Physiologie van Amsterdam* slechts eenigszins dat van de *Physiologie van den Haag* evenaren, dan zullen wij ons beijveren, om, zoo spoedig mogelijk, in een vervolg op deze *Physiologie* de nog ongedrukte copij in het licht te geven.

Amsterdam,

Jan. 44

t.t.

L. & B.

Ziedaar, mijnheer de makelaar in effecten, de reden waarom er van uwe Effecten-Societeit geene melding

is gemaakt. Ziedaar, lid van *Doctrina*, waarom wij geene *Physiologie* van uwe... konde geven, evenmin als van het *Leesmuseum*, en van *Natura artis magistra*. Ziedaar, geldwolven, de reden, waarom het *Grootboek* met deszelfs heêr van geëmplooijeerden, zoowel als de *Nederlandsche Bank* met al hare geldzakken, hier ontbreekt. Ziedaar, lieve schoone beminnelijke Lezeressen, het achterwege laten van eene *Physiologie* van *Felix Meritis*, van den *Franschen* en *Italiaanschen Schouwburg*, eenigszins geregtvaardigd; en ziehier de reden, gij vrolijke jonge en oude heeren, waarom gij uw geliefd *Frascatie*, uwe zaal de *duizend Colommen*, uwe *Nes*, en o nog zoo vele andere zaken, in dit boekje niet vindt.

Konden wij besluiten een *vervolg* op deze *Physiologie* uit te geven, dan..... (*Stemmen van Recensenten uit den afgrond:*)

„Laat dat maar blijven, het is al wel, dubbel wel...!”
Of wij aan die stem gehoor zullen geven, hangt van den lezer af.

INHOUD.

HOOFDSTUK I.

Zonder opschrift, hetwelk de lezer, indien hem zulks pleizier doet, als eene inleiding kan beschouwen	Bl. 7
--	-------

HOOFDSTUK II.

De Willemspoort	„ 14
-----------------------	------

HOOFDSTUK III.

De Kalverstraat na tienem	„ 18
---------------------------------	------

HOOFDSTUK IV.

De Pantoffel-Parade	„ 25
---------------------------	------

HOOFDSTUK V.

Het Paleis	„ 37
------------------	------

HOOFDSTUK VI.

De Beurs en eenige gebouwen	„ 43
-----------------------------------	------

HOOFDSTUK VII.

Een Feest	„ 49
-----------------	------

HOOFDSTUK VIII.

Schouwburgen	„ 61
--------------------	------

HOOFDSTUK IX.

Café de l'Étoile en Salon de Variétés	„ 74
---	------

HOOFDSTUK X.

De Kantoorbediende	„ 86
--------------------------	------

HOOFDSTUK XI.

Arti et Amicitiae	„ 95
-------------------------	------

HOOFDSTUK XII.

Tot Nut van 't Algemeen	„ 100
-------------------------------	-------

HOOFDSTUK XIII.

De Spoorwagen	„ 108
---------------------	-------

HOOFDSTUK XIV.

Collegies	„ 116
-----------------	-------

HOOFDSTUK XV.

De Hooge Sluis	„ 123
----------------------	-------

HOOFDSTUK,

Dat geen hoofdstuk is, maar alleen dient om den lezer te onderrigten, waarom er zoo véél in deze Physiologie niet gevonden wordt	„ 128
--	-------

De „Physiologie van Amsterdam” is volgens de titel geschreven door „een Amsterdammer”. Beweerd wordt dat de auteur Jan de Vries is, die verschillende romans schreef en ook (onder het pseudoniem L. van Eikenhorst) de 4 delen „De verborgenheden van Amsterdam”. Zekerheid bestaat er niet.

Het momenteel zeer zeldzame boekje was destijds geschreven in navolging van enkele typisch Haagse uitgaven die begonnen waren met de publicatie van Dr. W. J. M. Jonckbloet: „Physiologie van Den Haag door een Hagenaar”. Dit boekje werd gevolgd door z.g. aanvullingen van andere auteurs. Indien destijds de dagbladkolommen ruimere mogelijkheden hadden geboden tot het opnemen van ingezonden stukken, zouden wellicht de reacties op de Haagse Physiologie via de courant naar buiten zijn getreden. Nu werden het kleinere boekjes.

Maar ook Den Haag kan zich niet op originaliteit beroepen.

Daarvoor moeten we naar Frankrijk waar in de jaren 1840 tot 1845 een groot aantal boekjes verscheen in het formaat „duo-decimo”, eenvoudig maar leuk geïllustreerd, en waarvan de schrijvers de onderwerpen gezocht hadden uit het dagelijks leven.

Personen, beroepen, gebeurtenissen werden in korte schetsen uitvoerig, maar vaak ironisch beschreven.

Men krijgt een tijdsbeeld.

Willen we ons, om weer naar Nederland terug te keren, uitvoerig en breedlopig laten inlichten over het dagelijkse leven van die tijd dan zullen Hildebrand met zijn „Camera Obscura” en Jacob van Lennep met verschillende van zijn werken ons daartoe alle gelegenheid bieden.

Zoeken we echter enkele korte schetsen, dan zal, voor wat Amsterdam betreft, deze uitgave U van dienst kunnen zijn.

Het boekje heeft zich in 1844 in een grote kopers- en lezerskring mogen verheugen maar critiek bleef niet uit. Nog in het jaar van uitgave verscheen een „Physiologie van den Echten Amsterdammer, over de Physiologie van Amsterdam door een „Amsterdammer”. Dit uit 16 blz. bestaande geschrift was eigenlijk een „open brief” aan de schrijver van de „Physiologie”.

Een deel van deze brief kunt U in het voorwoord van dit boekje terugvinden.